

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Η «ΚΟΣΜΟΠΟΙΑ» ΚΑΤΑ ΤΟ ΜΕΓΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑ (Καθηγ. Βασ. Μπαρμπάνη) 97
- Ο ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ (Βασ. Σταθάκη) 106
- ΓΛΥΚΕ ΝΥΜΦΙΕ... (Ποίημα Γ. Βερίτη) 113
- Η ΔΙΑΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ (Ίωάν. Ξυνοπούλου) 114
- Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ (Ποίημα Έλ. Μάινα) 120
- ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ, ΤΟ ΑΡΩΜΑ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ (Θρασ. Κετσέα) 121
- ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Π. Κλωνάρη) 123
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε.) 125

ΕΤΟΣ 57ο

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1994

ΑΡΙΘ. 550

ΔΡΧ. 150

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄...1000	
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄...1000	
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω) . .	1500
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά κορίτσια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω)...1500	
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ.....	500
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β΄ ἔκδοσις).....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.....	300
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ.....	300
ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	300
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ.....	300
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.....	300

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 57ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1994

Ἄριθ. 550

Η «ΚΟΣΜΟΠΟΙΑ» ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΓΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑ*

Ἦταν ἴσως ἡ ἀρχὴ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τοῦ 370, ὅταν ὁ Μ. Βασίλειος παρουσίασε στοὺς χριστιανοὺς τῆς Καισάρειας τὶς ἑννέα ὁμιλίαις τοῦ με θέμα τὴν Ἑξαήμερο τοῦ Μωϋσῆ. Μὲ τὶς ὁμιλίαις αὐτὲς ὁ θεῖος Ἱεράρχης θέλησε νὰ ἀναθερμάνει τὴν ἀγάπη τῶν πιστῶν γιὰ τὸ Θεὸ τονίζοντας τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὸ κάλλος τῆς Δημιουργίας.

Προκαλεῖ ἐντύπωση τὸ γεγονός ὅτι οἱ ὁμιλίαις ἔγιναν σὲ διάστημα ὀλίγων ἡμερῶν καὶ τουλάχιστον οἱ δύο πρῶτες τὸ πρῶτὸ καὶ τὸ βράδυ τῆς ἰδίας ἡμέρας. Στὶς ὁμιλίαις αὐτὲς ὁ Μ. Βασίλειος δὲν περιορίζεται στὴν ἐρμηνεῖα τοῦ κειμένου τῆς Γενέσεως, ἀλλὰ παρουσιάζει τὶς φιλοσοφικὰς καὶ τὶς ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς του, τὶς ὁποῖες εἴτε τὶς δέχεται εἴτε τὶς ἀπορρίπτει. Ἐδῶ φαίνεται ὁ μέγας ρήτορας, ὁ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὁ μελετητὴς τῶν ἀστρονομικῶν φαινομένων καὶ τῆς φύσεως, ὁ σοφὸς ἐπιστήμονας ἀλλὰ καὶ τὸ διορατικὸ χάρισμα τοῦ μεγάλου Οὐρανοφάντορα.

Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Σ. Πλα-

κίδης σὲ ἄρθρο του («Ἀκτίνες», 1955, σ. 11) γράφει τὰ ἑξῆς: «Οἱ παλαιότεροι ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι ἐρευνηταί, ὅσοι εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσουν μετὰ προσοχῆς καὶ ἐμβαθύνουν εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ἑννέα ὁμιλιῶν εἰς τὴν Ἑξαήμερον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καταλαμβάνονται ἀπὸ αἶσθημα ἐκπλήξεως. Διότι βλέπουν διὰ μέσου τῶν σκέψεων καὶ ἰδεῶν, αἰτίνες ἀναπτύσσονται καὶ ἀναλύονται ἐκεῖ, πληθὺν γνώσεων φυσικῶν, ἀστρονομικῶν, βοτανικῶν κ.λ.π. ὅπως ἐπίσης καὶ ποικίλας θεωρίας καὶ ἀπόψεις ἐπὶ πλείστον ὄσων ζητημάτων καὶ θεμάτων τῆς τότε φυσικῆς ἐν γένει ἐπιστήμης».

Ἐνίζει ἴσως ὁ ὅρος Κοσμοποιία. Εἶναι ὁμως ὁ ὅρος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Βασίλειος ὀνομάζει τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως τοῦ Μωϋσῆ λέγοντας «ὁ τὴν Κοσμοποιίαν συγγράφων». Ὁ ἐπιστήθιος φίλος του Γρηγόριος ὁ Θεολόγος μὲ ποιητικὴ ἔξαρση ἐκφράζει τὸ θαυμασμό του γιὰ τὴν Ἑξαήμερο: «Ὅταν τὴν Ἑξαήμερον αὐτοῦ μεταχειρίζωμαι καὶ διὰ γλώσσης φέρω, μετὰ τοῦ Κτίστου γίνωμαι, καὶ γινώσκω κτίσεως λόγον καὶ θαυμάζω τὸν Κτίστην πλέον ἢ πρότερον ὅψει μόνη διδασκάλῳ χρώμενος». Ὁ ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας Β. Τατά-

* Τμῆμα τῆς ὁμιλίας στὴ «Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἐπιστημόνων Θεσσαλονίκης» στὴν ἐορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν (30-1-1994).

κης σημειώνει τὰ ἐξῆς γιὰ τὴ μορφή αὐτῶν τῶν ὀμιλιῶν: «Ὁ λόγος του εἶναι πυκνὸς καὶ μεστός, ἔχει ζωὴ, δύναμη, νεῦρα. Τὸ λεξιλόγιό πλούσιο καὶ ἡ πλοκὴ εὐέλικτη, ἀντίστοιχη σ' ἐκεῖνο ποῦ θέλει νὰ δηλώσει· ξέρεῖ νὰ εἶναι ἀπλός, λιτὸς ἀλλὰ καὶ λαμπρὸς καὶ περίτεχνος· οἰκειὸς ἀλλὰ καὶ σοβαρὸς, ὑψηλός, μεγαλοπρεπής» (σ. 111)¹.

Οἱ γνώσεις ποῦ χρησιμοποιεῖ ὁ Μ. Βασιλείος ἀντανακλοῦν τὸ κοσμοειδωλο τῆς ἐποχῆς του, δηλαδὴ τὶς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν κόσμο ποῦ εἶχαν οἱ σοφοὶ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Τὸ κοσμοειδωλο ὁμῶς μεταβάλλεται καθὼς ἡ γνώση ξεπερνιέται συνεχῶς καὶ νέες ἀνακαλύψεις ἀνατρέπουν τὶς παλιὲς δοξασίες. Οὔτε τὰ σώματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα, δηλαδὴ, τὸ πῦρ, τὸν ἀέρα, τὴ γῆ καὶ τὸ νερό, ὅπως δέχονταν οἱ σοφοὶ στὰ χρόνια τοῦ Μ. Βασιλείου, οὔτε ἡ Γῆ εἶναι τὸ κέντρο τοῦ Σύμπαντος. Μόλις στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰῶνα ὁ πολωνὸς μοναχὸς Κοπέρνικος ἔβαλε τὸν ἥλιο στὸ κέντρο τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, ὅπως εἶχε προτείνει εἴκοσι αἰῶνες πρὶν ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος, ἐνῶ μέχρι τὶς ἡμέρες μας συνεχίζεται ἡ ἔρευνα γιὰ τὰ βασικὰ συστατικὰ τῆς ὕλης. Ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας Σ. Σβολόπουλος παρατηρεῖ: «Βεβαίως, δὲν ἔχει καὶ τόσην σημασίαν, ἐὰν ἐν συμπεράσμα τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου τοῦ Βασιλείου συμφωνῆ ἢ ὄχι μὲ τὰ συμπεράσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὅχι ἡ ὀρθότης τοῦ συμπεράσματος ἀλλ' ἡ ἐφαρμοσθεῖσα μέθοδος προσελκύει τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον»². Ἐπομένως, ἄς μὴν μᾶς παραξενεύουν οἱ ἐρμηνεῖες ἐκεῖνες ποῦ στηρίζονται σ' αὐτὸ τὸ κοσμοειδωλο καὶ δὲν ἰσχύουν σήμερα.

Στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου ὑπάρχουν συμπεράσματα καὶ διατυπώνονται ἐρμηνεῖες ποῦ προκαλοῦν τὸ θαυμασμό γιὰ τὴ διαχρονικὴ ἰσχὺ τους. Τὰ

παραδείγματα εἶναι πολλὰ. Ἐμεῖς θὰ σταθοῦμε σὲ μερικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔχουν κοσμολογικὸ περιεχόμενο. Εἰδικώτερα θὰ ἀναφερθοῦμε: α) στὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου, β) στὴ δυνατότητα νὰ φθάσουμε στὰ πρῶτα στάδια τῆς δημιουργίας, γ) στὰ πρῶτα λόγια τοῦ Θεοῦ «Γενηθῆτω φῶς» καὶ δ) στὴ λέξη ἡμέρα.

α) Ἡ ἀρχὴ τοῦ χρόνου

Στὶς ὀμιλίες τοῦ ὁ Μ. Βασιλείος ἀναφέρεται πολλὰς φορὲς στὴν ἔννοια τοῦ χρόνου καὶ ἰδιαίτερα στὴν πρώτη ὀμιλία ὅταν ἐρμηνεύει τὴν πρώτη φράση τῆς Γενέσεως: «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» Ὁ κόσμος, τονίζει, δὲν εἶναι ἀναρχος ἔχει ἀρχή. Μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, ὁ σοφὸς διδάσκαλος, ταυτίζει τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου. Ὅταν ἦλθε ὁ καιρὸς νὰ γίνῃ ὁ κόσμος λέγει: «συμφυῆς τῷ κόσμῳ... ἢ τοῦ χρόνου διέξοδος ἐπέστη, ἐπειγομένη αἰὲ καὶ παραρρέουσα καὶ μηδαμοῦ παυομένη τοῦ δρόμου» δηλαδὴ, σύμφυτος μὲ τὸν κόσμον ἐγίνε ἡ ροὴ τοῦ χρόνου, μιὰ ροὴ ποῦ συνεχῶς βιάζεται καὶ τρέχει μαζὶ μὲ τὸν κόσμον καὶ πουθενὰ δὲν τερματίζει (Α,20)³. Καὶ ὅπως λέγει ἀλλοῦ, ἀντικρούοντας τὶς αἰρετικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Εὐνομίου, ὁ χρόνος εἶναι τὸ «συμπαραεκτεινόμενον τῆ συστάσει τοῦ κόσμου διάστημα». Ὁ ἱερὸς Ἀγούστίνος, λίγο μεταγενέστερος τοῦ Μ. Βασιλείου, γράφει: Ὅχι στὸ χρόνο ἀλλὰ μὲ τὸ χρόνο ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον».

Ὁ χρόνος ἔχει μιὰ καὶ μόνο ἀρχὴ ἢ ὅποια δὲν διαιρεῖται καὶ δὲν ἔχει διαστάσεις. Γιατί, λέει ὁ Βασιλείος, ὅπως ἡ ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ δὲν εἶναι ἀκόμη ὁδὸς καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκίας δὲν εἶναι οἰκία, ἔτσι καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ χρόνου δὲν εἶναι χρόνος ἀλλ' οὔτε κάποιο πολὺ μικρὸ μέρος του. «Ἄμερές τι καὶ ἀδιάστατον ἢ ἀρχὴ (τοῦ χρόνου). Ὡς γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ οὐπω ὁδὸς καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκίας οὐκ οἰκία, οὕτω καὶ ἡ τοῦ χρό-

νου ἀρχή οὐπω χρόνος, ἀλλ' οὐδὲ μέρος αὐτοῦ τὸ ἐλάχιστον» (Α, 24). Ὁ συνάδελφος Χ. Παπαγεωργίου ἀναφερόμενος στὰ παραπάνω γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἐν ἀρχῇ σημαίνει ὅτι ὁ χρόνος εἶναι ἀκόμη «σημεῖο» ἀδιάστατο, δὲν ἔγινε φυσικὸ μέγεθος μὲ διαστάσεις, δηλαδή χρονικὸ διάστημα. Τὸ σημεῖο εἶναι ἀδιαίρετο, δὲν ἔχει ἀρχή – μέση – τέλος. «Τὸ νὰ ζητᾶς νὰ βρεῖς, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς αὐτὸ εἶναι ἀστέιο! Ὅποιος ἐπιχειρεῖ διαίρεση τῆς ἀρχῆς, θὰ δημιουργήσει ἄπειρες ἀρχές διότι τὸ διαιρεθὲν θὰ ὑποδιαιρεῖται συνεχῶς σὲ ἄλλα μέρη»⁴.

Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς πρώτης ὁμιλίας ὁ Βασίλειος τονίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει χρόνος πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία. Ὁ χρόνος δὲν ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα δημιουργήματα, «κατὰ πρεσβυγένειαν» ὅπως χαρακτηριστικὰ λέγει (Α,21).

Συμπερασματικά, λοιπόν, ὁ θεῖος Ἱεράρχης ὑποστηρίζει, ὡς σύγχρονος κοσμολόγος, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι σύμφυτος μὲ τὸν κόσμον καὶ δὲν ὑπάρχει χρόνος πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία.

Μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἀντιπαράθεση τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου πρὸς τὸ τέλος τοῦ κόσμου βρίσκουμε στὸ βιβλίο τοῦ καθηγητῆ Γ. Ματζαρίδη «Χρόνος καὶ ἄνθρωπος». Στὸ κεφάλαιο «Χριστὸς καὶ χρόνος» διαβάζουμε:

«Τὸ τέλος τοῦ κόσμου μπορεῖ ν' ἀντιπαρθεθεῖ πρὸς τὴν ἀρχή του. Ὅπως ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου δὲν τοποθετεῖται σὲ κάποια χρονικὴ στιγμή, γιατί μὲ αὐτὴν ἀρχίζει ὁ χρόνος, ἔτσι καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου δὲν τοποθετεῖται σὲ κάποια χρονικὴ στιγμή, γιατί μὲ αὐτὸ τελειώνει ὁ χρόνος. Τὸ τέλος τοῦ κόσμου εἶναι τὸ τέλος τοῦ χρόνου. Καὶ ὅπως τὸ τέλος τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ἀνώψωσή του στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ τὸ τέλος τοῦ χρόνου εἶναι ἡ ἀναγωγή του στὴν ὑπερχρονικὴ πραγματικότητα, στὸ «νῦν» τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, ὅπου

βρίσκεται καὶ ἡ ἀρχὴ του» (σ.74)⁵.

Ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη τῶν κοσμολόγων γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχῆς τοῦ χρόνου; Ὁ διάσημος θεωρητικὸς φυσικὸς καὶ κοσμολόγος Stephen Hawking εἶναι ὁ ἄξιος διάδοχος τοῦ Νεύτωνα στὴν ἔδρα τῶν μαθηματικῶν στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Cambridge. Τὰ τελευταῖα εἴκοσι πέντε χρόνια εἶναι καθηλωμένος σὲ μιὰ ἀναπηρικὴ πολυθρόνα, παράλυτος ἀπὸ μιὰ ἀρρώστια τοῦ νευρομυκικοῦ συστήματος, ἐνῶ τὸ μυαλό του εἶναι διαυγέστατο καὶ τὸ πνεῦμα του ἐλεύθερο γιὰ νὰ ἐξερευνᾷ τις περιοχὲς τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου ποὺ περιβάλλουν τὴ γέννηση τοῦ ὄρατοῦ Σύμπαντος. Ἐχασε τὴν ἱκανότητα νὰ μιλάει μετὰ ἀπὸ ἐγχείρηση τραχειεκτομῆς τὸ 1985. Ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν κόσμον καὶ συμμετέχει στὰ συνέδρια μὲ τὴ βοήθεια ἐνὸς συνθέτη φωνῆς καὶ ἐνὸς εἰδικοῦ ὑπολογιστῆ.

Πρὶν πέντε χρόνια κυκλοφόρησε τὸ βιβλίο του «Τὸ Χρονικὸ τοῦ Χρόνου» ποὺ ἀπευθύνεται στὸ εὐρὸ κοινὸ καὶ εἶναι μεταφρασμένο καὶ στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Γράφει, λοιπόν, γιὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου: «Ἡ ἐννοια τοῦ χρόνου δὲν ἔχει νόημα πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Σύμπαντος. Αὐτὸ τὸ διατύπωσε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Αὐγουστίνος. Ὅταν τὸν ρωτοῦσαν «τί ἔκανε ὁ Θεὸς πρὶν δημιουργήσει τὸ Σύμπαν», ὁ Αὐγουστίνος ὑποστήριξε πὼς ὁ χρόνος εἶναι μιὰ ιδιότητα τοῦ Σύμπαντος· συνεπῶς δὲν ὑφίσταται χρόνος πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Σύμπαντος» (σ.32)⁶.

Στὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας ὁ χρόνος δὲν εἶναι διαχωρισμένος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν χωρὸν ἀλλὰ ἐνωμένος μ' αὐτὸν ἔτσι ὥστε τὰ δύο φυσικὰ μεγέθη ἀποτελοῦν τὸ χωρόχρονο. Ἐνα γεγονός συμβαίνει σ' ἕνα συγκεκριμένο σημεῖο στὸν χωρὸν καὶ σὲ μιὰ ὀρισμένη στιγμή στὸν χρόνο. Γιὰ νὰ ὀρισθεῖ ἕνα γεγονός χρειάζονται τέσσερες ἀριθμοί, τέσσερες συντεταγμένες, τρεῖς γιὰ τὸ

χώρο και μία για τὸ χρόνο. Γι' αὐτὸ και ὁ χωρόχρονος εἶναι τετραδιάστατος. Στὴν εἰδικὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας ὁ χωρόχρονος ἀποτελεῖ τὸ σταθερὸ ὑπόβαθρο ὅπου συμβαίνουν τὰ διάφορα γεγονότα, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ ἐπηρεάζεται ἀπ' αὐτά. Οἱ δυνάμεις βαρύτητας, ποὺ ἀναγκάζουν τοὺς πλανῆτες νὰ γυρίζουν γύρω ἀπὸ τὸν Ἥλιο καὶ τὰ ἀστέρια νὰ διαγράφουν τροχιὰς μέσα σ' ἓνα γαλαξία, δὲν ἀσκοῦν καμμιά ἐπίδραση στὸ χῶρο και στὸ χρόνο στὴν εἰδικὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας. Ἄλλὰ μετὰ τὸ 1915 ἡ κατάσταση ἄλλαξε. Στὴ γενικὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας τοῦ Einstein ἡ βαρύτητα ἐπηρεάζει τὸ χωρόχρονο μεταβάλλοντας τὴν καμπυλότητά του και ἡ καμπυλότητα τοῦ χωρόχρονου ἐπιδρᾷ στὴν κίνηση τῶν σωμάτων. Ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει ὁ Hawking: «Ὁ χῶρος και ὁ χρόνος ὄχι μόνον ἐπηρεάζουν ἀλλὰ και ἐπηρεάζονται ἀπὸ ὅτιδήποτε συμβαίνει μέσα στὸ Σύμπαν. Ὅπως ἀκριβῶς δὲν μπορούμε νὰ μιᾶμε γιὰ τὰ γεγονότα μέσα στὸ Σύμπαν χωρὶς τίς ἐννοιες τοῦ χώρου και τοῦ χρόνου, ἔτσι στὴ γενικὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας δὲν μπορούμε νὰ μιᾶμε γιὰ τὸ χῶρο και τὸ χρόνο χωρὶς τὰ γεγονότα μέσα στὸ Σύμπαν· δὲν ἔχει νόημα λοιπὸν νὰ μιᾶμε γιὰ τὸ χῶρο και τὸ χρόνο ἔξω ἀπὸ τὸ Σύμπαν» (σ. 67–68)⁶.

β) Πῶς φθάνουμε στὰ πρῶτα στάδια τῆς Δημιουργίας

Στὰ ἐπιχειρήματα γιὰ τὸ χρόνο, ὁ σοφὸς Ἱεράρχης, κάνει μιὰ παράξενη προτροπὴ σὲ κάθε ἀκροατή του: «Μπορεῖς νὰ μάθεις πότε ἄρχισε ἡ κατασκευὴ τοῦ κόσμου, ἂν προχωρώντας ἀπὸ τὸ παρὸν πρὸς τὰ πίσω προσπαθήσεις νὰ βρεῖς τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς δημιουργίας». Ἄς τὸν ἀκούσουμε: «Καὶ γὰρ ἀφ' οὗ χρόνου ἤρξατο ἡ τοῦ κόσμου τούτου σύστασις, δυνατόν σοι μαθεῖν, ἐάν γε ἐκ τοῦ παρόντος εἰς τὸ κατόπιν ἀνα-

ποδίζων φιλονεικίης εὔρειν τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως» (Α, 23).

Πῶς ὅμως νὰ προχωρήσει κανεὶς πρὸς τὸ παρελθόν; Στὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλείου κάτι τέτοιο ἦταν ἀδύνατο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν καθαρὰ φιλοσοφικὸ στοχασμὸ δὲν ὑπῆρχε ἄλλη δυνατότητα. Οὔτε τὰ Μαθηματικὰ πρόσφεραν κάποια διέξοδο, οὔτε ἡ Φυσικὴ καὶ ἡ Ἀστρονομία διέθεταν κάποιο ὄργανο ἢ μέσο γιὰ ἓνα τέτοιο ταξίδι ἀντίθετα στὴ ροὴ τοῦ χρόνου. Γιὰ δεκατρεῖς αἰῶνες μετὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Βασιλείου καθολικὴ ἦταν ἡ πεποίθησις ὅτι τὸ φῶς διαδίδεται ἀκαριαίως ὅπως δέχεται καὶ ὁ Μ. Βασίλειος. Λέγει χαρακτηριστικὰ: «*τοιαύτη γὰρ αὐτοῦ (τοῦ φωτός) ἡ φύσις, λεπτή και διαφανής, ὥστε μηδεμιᾶς παρατάσεως χρονικῆς προσδεῖσθαι τὸ φῶς δι' αὐτοῦ (τοῦ οὐρανοῦ) πορευόμενον*» (Β, 32).

Μόλις τὸν 17ο αἰῶνα ὁ Δανὸς ἀστρονόμος Roemer ἀνακάλυψε ὅτι τὸ φῶς διαδίδεται μὲ πεπερασμένη ἀλλὰ πολὺ μεγάλη ταχύτητα. Σ' ἓνα δευτερόλεπτο κάνει ἐφτάμιση φορές τὸ γύρο τῆς Γῆς. Αὐτὴ ἡ ιδιότητα ἐπιτρέπει σήμερα στοὺς ἀστρονόμους νὰ κάνουν πραγματικότητα τὴν προτροπὴ τοῦ Μ. Βασιλείου, νὰ φθάσουν δηλαδὴ πολὺ κοντὰ στὰ πρῶτα στάδια τῆς δημιουργίας τοῦ ὄρατοῦ Σύμπαντος.

Ὅταν λέμε ὅτι τὸ φῶς τοῦ Ἥλιου χρειάζεται ὀκτῶ λεπτά γιὰ νὰ φθάσει στὴ Γῆ σημαίνει ὅτι τὴ στιγμὴ τῆς παρατηρήσεως βλέπουμε τὴν εἰκόνα ποὺ εἶχε ὁ Ἥλιος πρὶν ὀκτῶ λεπτά. Οἱ ἀστρονόμοι ὑπολογίζουν ὅτι ὁ γαλαξίας τῆς Ἀνδρομέδας, ποὺ μοιάζει μὲ τὸ δικό μας καὶ εἶναι κοντὰ σὲ μᾶς, βρίσκεται σὲ ἀπόσταση δύο ἑκατομμυρίων ἐτῶν φωτός. Δηλαδὴ, ἡ εἰκόνα τοῦ γαλαξία τῆς Ἀνδρομέδας ποὺ βλέπουμε κάποιο καλοκαιριάτικο βράδυ, ἀκόμη καὶ μὲ γυμνὸ μάτι, εἶναι ἡ κατάσταση

αὐτοῦ τοῦ γαλαξία πρὶν δύο ἑκατομμύρια χρόνια. Σήμερα μὲ τὰ μεγάλα τηλεσκόπια, καὶ στίς ἡμέρες μας καὶ μὲ τὸ διαστημικὸ τηλεσκόπιο Hubble, μποροῦμε νὰ ἐπεκτείνουμε τὰ ὄρια τῆς παρατηρήσεως στὸ παρελθὸν μέχρι δεκαπέντε δισεκατομμύρια χρόνια! Ἔχουμε δηλαδὴ φθάσει πολὺ κοντὰ στὴ στιγμή τῆς Μεγάλης Ἐκρηξῆς, στὸ Big Bang ποὺ ἀποτελεῖ, κατὰ γενικὴ πεποίθησι, τὴ στιγμή ποὺ ξεκίνησε τὸ Σύμπαν.

Μποροῦμε ἀκόμη νὰ πλησιάσουμε πολὺ κοντὰ τὴ χρονικὴ στιγμή μηδὲν μὲ τὴ βοήθεια τῆς Θεωρητικῆς Φυσικῆς, ἰδιαίτερα τῆς Κβαντικῆς Φυσικῆς, καὶ τῆς Κοσμολογίας. Σήμερα οἱ θεωρητικοὶ φυσικοὶ καὶ οἱ κοσμολόγοι συζητοῦν μὲ ἀνεση καὶ προβληματίζονται γιὰ πιθανὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν 10^{-43} sec μετὰ τὴν Μεγάλη Ἐκρηξη. Βέβαια πρόκειται γιὰ θεωρητικὲς μελέτες, καὶ τὰ πρότυπα ποὺ προτείνονται δὲν μποροῦν νὰ ἐπαληθευθοῦν μὲ ἄμεσες παρατηρήσεις.

Δὲν εἶναι λοιπὸν μεγαλοφυῆς καὶ προφητικὴ ἢ προτροπὴ τοῦ Μ. Βασιλείου ὅταν καλεῖ τοὺς ἀκροατὲς του νὰ προχωρήσουν ἀντίθετα στὴ ροὴ τοῦ χρόνου προκειμένου νὰ γνωρίσουν «τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως;»

γ) «Γενηθῆτω Φῶς»

Τὰ πρῶτα λόγια τοῦ Δημιουργοῦ. Καὶ ὁ Βασίλειος ξεσπᾷ θαμπωμένος: «**Γενηθῆτω φῶς. Πρῶτη φωνὴ Θεοῦ φῶτος φύσιν ἐδημιούργησε, τὸ σκότος ἠφάνισε, τὴν κατῆφειαν διέλυσε, τὸν κόσμον ἐφαιδρυνε, πᾶσιν ἀθρώως χαρίεσσαν ὄψιν καὶ ἡδεῖαν ἐπήγαγεν**» (B,31). Τὸ φῶς ποὺ ἐξαφάνισε τὸ σκότος, διέλυσε τὴ σκυθρωπότητα, χαροποίησε τὸν κόσμον καὶ ἔδωσε σ' ὅλα ὄψιν χαριτωμένη καὶ εὐχάριστη. Καὶ ὅταν ἡ Γραφὴ προσθέτει στὴ συνέχεια «**Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν**» ὁ ἅγιος Πατέρας νοιώθει τὴ ρητορικὴ του δεινότητα ἀνί-

κανη νὰ προσθέσει ἄλλον ἔπαινον καλύτερον ἀπ' αὐτὸν ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ Πλάστης μὲ τὴν μαρτυρία Του ὅτι εἶναι «**καλόν**».

Τὸ φῶς αὐτὸ δὲν ἦταν τὸ φῶς τοῦ Ἡλίου, ἀφοῦ ὁ Ἡλιος φάνηκε τὴν τέταρτη ἡμέρα τῆς Δημιουργίας, ἀλλὰ κάποιον ἄλλο φῶς «**πρωτόγονο φῶς**» ὅπως τὸ ὀνομάζει ὁ Μ. Βασίλειος. Ἄναφερόμενος, ὁ ἐρμηνευτὴς τῆς Κοσμοποιίας, στὴ φράση «**Καὶ ἐκάλεσε ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα**» παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «**Τότε δὲ οὐ κατὰ κίνησιν ἡλιακὴν, ἀλλ' ἀναχουμένου τοῦ πρωτογόνου φωτὸς ἐκείνου καὶ πάλιν συστελλομένου κατὰ τὸ ὀρισθὲν μέτρον παρὰ Θεοῦ, ἡμέρα ἐγένετο καὶ νύξ ἀντεποίει**» (B,38). Τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν φαινόταν στὸ στερέωμα ὁ Ἡλιος, ἢ ἐναλλαγὴ ἡμέρας καὶ νύκτας δὲν ὀφειλόταν στὴν κίνησιν τοῦ Ἡλίου, ἀλλὰ τὸ πρωτόγονο ἐκεῖνο φῶς ἄλλοτε μὲν διεχύνετο καὶ ἄλλοτε πάλιν κρυβόταν σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο ποὺ ὀρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό.

Ἄς δώσουμε τώρα τὸ λόγο στὴν Κοσμολογία. Ὅλα στὸ Σύμπαν ξεκίνησαν, σύμφωνα μὲ τίς νεώτερες κοσμολογικὲς ἀπόψεις, μὲ μιὰ Μεγάλη Ἐκρηξη πρὶν δεκαπέντε δισεκατομμύρια χρόνια. Τὴ στιγμή $t=0$ οἱ διαστάσεις τοῦ Σύμπαντος ἦταν μηδενικὲς, ἐνῶ ἡ πυκνότητα καὶ πιθανῶς ἡ θερμοκρασία ἄπειρη. Μιὰ τέτοια κατάσταση στὰ μαθηματικὰ ὀνομάζεται «**ἀνωμαλία**» καὶ ἐκεῖ ὄλες οἱ φυσικὲς θεωρίες δὲν ἰσχύουν. Κανένα γεγονός, ἂν ὑπῆρχε, πρὶν τὴ Μεγάλη Ἐκρηξη δὲν μποροῦσε νὰ ἐπηρεάσει τὴν κατάστασι μετὰ τὴν ἔκρηξη ἀλλὰ καὶ ὁποιαδήποτε πληροφορία μετὰ τὴν ἔκρηξη δὲν μᾶς βοηθεῖ νὰ μάθουμε τί συνέβη πρὶν τὴν ἔκρηξη. Ἡ ἔκρηξη ἦταν στιγμιαία, «**συμφυῆς**» μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου.

Ὅταν τὸ κοσμικὸ ρολοὶ συμπλήρωσε τὸ πρῶτο κοσμικὸ δευτερόλεπτο

ή θερμοκρασία του Σύμπαντος ήταν, περίπου, δέκα δισεκατομμύρια βαθμοί. Η θερμοκρασία αυτή είναι χίλιες φορές μεγαλύτερη από τη θερμοκρασία στο κέντρο του Ήλιου και περίπου ίδια με τη θερμοκρασία που σημειώνεται στις έκρηξεις των βομβών υδρογόνου. Σ' αυτή τη φάση το Σύμπαν περιείχε κυρίως φωτόνια, ηλεκτρόνια και νετρίνα και τα αντίστοιχά τους αντισωματίδια. Όταν τα ηλεκτρόνια συγκρούονται με τα αντιηλεκτρόνια εξαυλώνονται και ταυτόχρονα παράγονται φωτόνια. Έτσι το Σύμπαν από το πρώτο λεπτό της ύπαρξής του γέμισε από μια θάλασσα φωτονίων. Άρχισε τότε η Περίοδος της Ακτινοβολίας.

Η ακτινοβολία αυτή υπάρχει και σήμερα αλλά η θερμοκρασία της, λόγω διαστολής του Σύμπαντος, είναι τρεις μόνο βαθμούς πάνω από το απόλυτο μηδέν (-273°C). Αυτή τη διάχυτη ακτινοβολία σ' όλο το Σύμπαν, γνωστή σαν ακτινοβολία μικροκυμάτων, ανακάλυψαν οι Penzias και Wilson το 1965 που τιμήθηκαν το 1978 με το Νόμπελ Φυσικής. Η ανακάλυψή τους είναι μια επιβεβαίωση της Μεγάλης Έκρηξης.

Σε εκατό δευτερόλεπτα μετά την έκρηξη η θερμοκρασία έπεσε στο ένα δισεκατομμύριο βαθμούς και τα πρωτόνια και τα νετρόνια δεν μπορούσαν πια να διαφύγουν από την έλξη της ισχυρής πυρηνικής αλληλεπίδρασης. Έτσι άρχισαν να συνενώνονται και να σχηματίζουν πυρήνες δευτερίου (ένα πρωτόνιο και ένα νετρόνιο) και πυρήνες ήλιου (δύο πρωτόνια και δύο νετρόνια). Η περίοδος αυτή είναι γνωστή σαν Κοσμική Πυρηνοσύνθεση. Ο σχηματισμός των πυρήνων ήλιου ολοκληρώθηκε στην πρώτη ώρα της ζωής του Σύμπαντος.

Καθώς η διαστολή του Σύμπαντος προχωρούσε και η θερμοκρασία έπεφτε ή πυκνότητα της ύλης διαρκώς μεγά-

λωνε σε σχέση με την ακτινοβολία. Δύο χιλιάδες χρόνια μετά την έκρηξη η ακτινοβολία έχασε τον πρωτεύοντα ρόλο τον όποιον πήρε η ύλη που αποτελείτο από ιονισμένα άτομα, δηλαδή απογυμνωμένα από ηλεκτρόνια. Άρχισε τότε η Περίοδος της Ύλης⁷.

Μετά από ένα εκατομμύριο χρόνια η θερμοκρασία έφθασε στους 3000 βαθμούς και άρχισε η αποσύνδεση της ύλης από την ακτινοβολία. Τα άτομα προσλαμβάνουν τα απαραίτητα ηλεκτρόνια και γίνονται ουδέτερα. Από το υλικό αυτό θα σχηματισθούν οι πρωτογαλαξίες, στη συνέχεια οι γαλαξίες και τα σμήνη γαλαξιών, σε μια κλίμακα χρόνου που φθάνει το ένα δισεκατομμύριο χρόνια. Αλλά ως αφήσουμε τον Hawking να μάς πει πώς δημιουργήθηκαν οι γαλαξίες.

«Το Σύμπαν συνέχιζε συνολικά να διαστέλλεται, αλλά σε μερικές περιοχές, που τύχαινε να είναι λίγο πυκνότερες από τον μέσο όρο, η διαστολή επιβραδυνόταν εξαιτίας της πρόσθετης βαρυτικής έλξης. Έτσι κάποιες περιοχές σταμάτησαν κάποτε να διαστέλλονται και άρχισαν να συρρικνώνονται και να καταρρέουν. Στη διάρκεια αυτής της κατάρρευσης η βαρυτική έλξη που ασκούσε πάνω τους η ύλη έξω από αυτές τις περιοχές μπορούσε να τις αναγκάσει να αρχίσουν να περιστρέφονται με αργό ρυθμό. Καθώς μία περιοχή που κατέρρευε γινόταν όλο και μικρότερη, συνέχιζε να περιστρέφεται με όλο ταχύτερο ρυθμό (άκριβώς όπως συμβαίνει με τους παγοδρόμους που περιστρέφονται σε ένα σημείο με άπλωμένα χέρια· όταν τα μαζεύουν πάνω στο σώμα τους, μεγαλώνει η ταχύτητα περιστροφής τους). Τελικά, όταν η περιοχή που περιστρέφεται μικρύνει αρκετά, ο ρυθμός περιστροφής θα γίνει γρήγορος και θα εξισορροπήσει την έλξη της βαρύτητας. Με τον τρόπο αυτό γεννήθηκαν οι δι-

σκοιδαίς περιστρεφόμενοι γαλαξίες» (σ. 182)⁶.

Ἡ εἰκόνα τοῦ Σύμπαντος στή διάρκεια τοῦ πρώτου ἑκατομμυρίου χρόνων τῆς ζωῆς του μοιάζει μὲ ἓνα τεράστιο χῶρο πλημμυρισμένο ἀπὸ ἀκτινοβολία. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὄρατὸ φῶς ἀκτινοβολία εἶναι, πού ἀντιστοιχεῖ μάλιστα σὲ μιὰ μικροσκοπικὴ περιοχὴ τοῦ συνολικοῦ ἠλεκτρομαγνητικοῦ φάσματος τῆς ἀκτινοβολίας. Ὁ Ἥλιος καὶ ὅλα τὰ ἀστέρια ἐκπέμπουν ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄρατὸ φῶς σ' ὅλο τὸ φάσμα τῆς ἀκτινοβολίας, ἀλλὰ περισσότερο ἔντονα καὶ ἄλλα λιγότερο στὶς διάφορες φασματικὲς περιοχές. Σήμερα ὅλοι γνωρίζουμε τὴν ὑπεριώδη ἀκτινοβολία πού ἐκπέμπει ὁ Ἥλιος καὶ τοὺς κινδύνους πού διατρέχουμε καθὼς ἀνενόχλητα περνᾶμε μέσα ἀπὸ τὶς τρύπες τοῦ Ὄζοντος πού δημιούργησε ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία μας. Τὸ πρωτόγονο, λοιπόν, Σύμπαν ἦταν πλημμυρισμένο ἀπὸ φῶς πού ἦταν ὄχι μόνο ἀφιλόξενο γιὰ ὀτιδήποτε ἀλλὰ καὶ ἀνταγωνιστικὸ στὴν ὕλη.

Πόσα θὰ εἶχε νὰ πεῖ σήμερα ὁ ἐρευνητὴς τῆς Κοσμοποιίας καὶ μὲ πόσους ὕμνους θαυμασμοῦ καὶ δοξολογίας θὰ ὕμνουσε τὸν Πλάστη γι' αὐτὸ τὸ θεϊκὸ «Γενηθῆτω φῶς!»

δ) Ἡ λέξη Ἡμέρα

Ὁ Μ. Βασίλειος τελειώνει τὴ δεύτερη ὁμιλία του ἀναλύοντας τὴ φράση τῆς Γενέσεως: «Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωὶ ἡμέρα μία», ἐπιμένοντας ἰδιαίτερα στὶς δύο λέξεις «ἡμέρα μία».

Στὴν Ἀστρονομία ἡ λέξη ἡμέρα δηλώνει τὸ χρονικὸ διάστημα στὸ ὁποῖον ἡ Γῆ συμπληρώνει μιὰ περιστροφή γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονά της, δηλαδὴ 24 ὥρες. Στὴν καθημερινὴ ζωὴ ἡ λέξη ἡμέρα εἶτε δηλώνει τὸ διάστημα ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ μέχρι τὴ δύση τοῦ Ἥλιου, εἶτε ὀλόκληρο τὸ εἰκοσιτετράωρο. Λέμε γιὰ παράδειγμα: Ἔλειπα 15 ἡμέρες σὲ ταξίδι, ἢ ὁ μήνας ἔχει 30 ἡμέρες. Παρό-

μοια καὶ στὴν Ἁγία Γραφή γιὰ τὴ μέτρηση τοῦ χρόνου ἀριθμοῦνται συχνὰ μόνο οἱ ἡμέρες. Διαβάζουμε στοὺς Ψαλμοὺς: «Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν» (Ψαλ. 89, 10), ἢ «Πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου» (Ψαλ. 22,6).

Γιὰ τὸ Μ. Βασίλειο ἡ λέξη ἡμέρα ἐδῶ δὲν ἔχει τὴν ἔννοια ἐνὸς εἰκοσιτετράωρου διαστήματος. Ὅπως τόνισε καὶ προηγουμένως ὁ διαχωρισμὸς τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὴ νύκτα, στὴν ἀρχὴ τῆς Δημιουργίας, δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονά της ἢ «τῆς ἠλιακῆς κινήσεως» κατὰ τὶς δοξασίες τῶν ἀστρονόμων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ ἡ διαδοχὴ ἡμέρας καὶ νύκτας γινόταν σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο πού ὄρισε ὁ Θεός.

Γιὰ νὰ δεῖξει λοιπὸν ὁ Μ. Βασίλειος ὅτι ἡ λέξη ἡμέρα ἐδῶ ἔχει κάποια ἰδιαιτέρα σημασία ἐρωτᾷ: «Τίνος ἔνεκεν οὐκ εἶπε πρώτην ἀλλὰ μίαν». Γιὰ ποῖο λόγο ὁ Μωσῆς δὲν ὀνομάζει αὐτὴν τὴν ἡμέρα «πρώτη» ὅπως ὀνομάζει τὶς ἐπόμενες ἡμέρες τῆς Δημιουργίας δεύτερη, τρίτη κ.λ.π., ἀλλὰ τὴν ὀνομάζει «μία»; Γιὰ νὰ ἀπαντήσῃ στὴν ἐρώτησή του καταφεύγει σὲ κάποιο ἀπόκρυφο κείμενο ἀναζητώντας τὴ βαθύτερη ἔννοια μὲ τὴν ὁποία ὁ Μωσῆς χρησιμοποιοῦ τὴ λέξη ἡμέρα. Θεωρεῖ ὅτι ἐγκυρότερος λόγος εἶναι «ὁ ἐν ἀπορρήτοις παραδιδόμενος λόγος» (B,42), σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον ἡ λέξη ἡμέρα ἔχει ἐδῶ τὴν ἔννοια κάποιου μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος. Σὲ πολλὰ χωρία ἡ Ἁγία Γραφή, λέγει ὁ ἅγιος Ἰεράρχης, ἀναφέρει πολλοὺς αἰῶνες μαζί λέγοντας «αἰῶνα αἰῶνος» καὶ «αἰῶνας αἰῶνων» χωρὶς ποτὲ νὰ τοὺς ἀριθμεῖ. Καὶ συμπεραίνει: «ὥστε μᾶλλον καταστάσεων ἡμῖν καὶ πραγμάτων ποικίλων διαφορὰς, ἀλλ' οὐχὶ περιγραφὰς καὶ πέρατα καὶ διαδοχὰς αἰῶνων ἐκ τούτου δείκνυσθαι» (B,43). Μὲ τὶς ἐκφράσεις αὐτές, τονίζει ὁ Βασίλειος, ἡ Γραφή φανερώσει σὲ μᾶς δια-

φορές καταστάσεων και πραγμάτων μάλλον, και όχι περιγράμματα και όρια και διαδοχή αιώνων.

Συνεχίζοντας τον συλλογισμό του ο Μ. Βασίλειος επικαλείται την προφητεία του Ίωήλ «**Ἡμέρα Κυρίου μεγάλη και ἐπιφανής**» (Ίωήλ 2,11), ἡ ὁποία εἶναι ἀνέσπερη και ἀναντικατάστατη ἀπὸ ἄλλην, και ἀτέλειωτη και τὴν ὁποία ὁ Δαβὶδ ὠνόμασε «ὀγδόη». Πράγματι στοὺς ψαλμοὺς 6 και 11 ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «**Εἰς τὸ τέλος, ἐν ὕμνοις, ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, ψαλμὸς τῷ Δαβίδ**». Δηλαδή εἶναι ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ ποὺ δόθηκε στὸν ἀρχιμουσικό «εἰς τὸ τέλος», γιὰ νὰ ἐκτελεσθεῖ με συνοδεία ὀργάνων «ἐν ὕμνοις» και «ὑπὲρ τῆς ὀγδόης». Στὸ «Ψαλτήριον» ὁ Π. Τρεμπέλας ἐξηγεῖ: «*Ἡ φρᾶσις τῆς ἐπιγραφῆς «ὑπὲρ τῆς ὀγδόης» κατὰ μὲν τοὺς Πατέρας ἀναφέρεται εἰς τὴν ὀγδόην ἡμέραν εἴτε δηλαδὴ εἰς τὸν μετὰ τὴν συντέλειαν ὀγδοὸν αἰῶνα ἐφ' ὅσον ὁ παρὼν αἰὼν ὑπέχει τὴν θέσιν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν κατέπαυσεν ὁ Δημιουργὸς τὰ ἔργα αὐτοῦ εἴτε εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν, τὴν μετὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἐπακολουθήσασαν... Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους ἡ φρᾶσις εἶναι ὄρος μουσικὸς σημαίνων «κατὰ ὀκτῶ τόνους κάτω» ἥτοι μουσικὴν ἐκτέλεσιν διὰ χαμηλῶν τόνων και φωνῶν» (σ.27).⁸*

Ὁ Μ. Βασίλειος υἰοθετεῖ τὴν ἐρμηνεία τῆς «ὀγδόης ἡμέρας» γιατί πιστεύει ὅτι ἡ λέξις ἡμέρα στή Ἑξαήμερο τοῦ Μωυσῆ σημαίνει κάποιο μεγάλο χρονικό διάστημα. Γι' αὐτὸ χωρὶς κανένα δισταγμὸ καταλήγει στὸ συμπέρασμα: «*Ὡστε κἂν ἡμέραν εἴπῃς κἂν αἰῶνα, τὴν αὐτὴν ἔρεις ἔννοϊαν*» (B,44). Μὲ τὴ λέξις «αἰῶνα» δὲν ἐννοεῖ τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀλλὰ ἓνα πολὺ μεγάλο χρονικό διάστημα. Ἔχει τὴν ἴδια ἔννοια με τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος χρησιμοποιοῖ τὴν λέξις «αἰῶνα» στήν πρὸς Ἐφε-

σίους Ἐπιστολήν (ἀ'21), ὅταν ἀναφερόμενος στὸν ἀναστάντα Χριστὸν λέγει ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε ἐνδοξο ὄνομα «*οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ και ἐν τῷ μέλλοντι*» ποὺ σύμφωνα με τοὺς ἐρμηνευτὲς σημαίνει «*ὄχι μονάχα στήν παρούσα ζωὴ ἀλλὰ και στή μέλλουσα*».

Τὸ συμπέρασμα τοῦ Μ. Βασιλείου μᾶς φέρνει στὸ νοῦ τὰ λόγια τοῦ Ψαλμωδοῦ ὅτι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ «*χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου ὡς ἡ ἡμέρα ἡ ἐχθές, ἥτις διήλθε*» (Ψαλ, 89,4) και τὴν ὑπόμνηση τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου στή Β' Καθολικὴ Ἐπιστολή του: «*Ἐν δὲ τούτῳ μὴ λανθανέτω ὑμᾶς, ἀγαπητοί, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη και χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία*» (B' Πέτρ. γ'8).

Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Μ. Βασιλείου στήν ὀρθὴ ἐρμηνεία τῆς λέξεως ἡμέρα, ποὺ συναντᾶμε στήν Ἑξαήμερο, δείχνει ὄχι μόνον τὴ σοφία του ἀλλὰ και μαρτυρεῖ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ πράγματι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δικαιώνει τὸ σοφὸ Ἱεράρχη. Οἱ ἔρευνες τῆς Γεωλογίας, τῆς Παλαιοντολογίας, ἡ μελέτη τοῦ γεωμαγνητισμοῦ κ.λ.π., ἔδειξαν ὅτι ἡ «*ἀκατασκευάστος*» Γῆ πέρασε ἀπὸ πολλὰς φάσεις ἢ γεωλογικοὺς αἰῶνες, ποὺ ὁ καθένας εἶχε διάρκεια πολλῶν ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων χρόνων, πρὶν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος κατοικήσει στὸν πλανήτη μας.

Και οἱ ἀστρονομικὲς ἔρευνες ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἥλιος δημιουργήθηκε τὰ τελευταῖα πέντε δισεκατομμύρια χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ Σῦμπαντος. Εἶναι, ὅπως λένε οἱ ἀστρονόμοι, ἀστέρι τῆς δευτέρας γενιᾶς, γιατί σχηματίσθηκε ἀπὸ ἓνα κοσμικὸ νεφέλωμα τοῦ γαλαξία μας ποὺ ἦταν ἐμπλουτισμένο ἀπὸ βαρεῖα στοιχεῖα ποὺ εἶχαν παραχθεῖ στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἀστεριῶν τῆς πρώτης γενιᾶς και θερμάτισαν νωρὶς τὴ ζωὴ τους με μιά μεγάλη ἔκρηξη.

Τί νὰ πρωτοθαυμάσει κανεὶς σ' αὐ-

τήν τή μεγάλη μορφή τῆς ἐκκλησίας μας! Τίς γνώσεις του, τήν ἄψογη διαλεκτική μέθοδο πού χρησιμοποιεῖ, τὸ θάρρος μὲ τὸ ὁποῖο ἀξιοποιεῖ κάθε χρήσιμη πληροφορία, τὴ σοφία του, τὸ χάρισμα τῆς διορατικότητας ἢ τὴν ἐπιμονή του στὴν ἀνακάλυψη τῆς ἀλήθειας; Ὁ αἰμνηστος καθηγητὴς Δ. Κωτσάκης παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «*Νὰ θαυμάση κανεὶς τὴ διορατικότητα καὶ τὴν παρατηρητικότητα τοῦ Μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἢ τὴν ἀκριβολόγο σχετικὴ διατύπωση τῆς μεθόδου ἐρεύνης τῶν φυσικῶν καὶ ἀστρονομικῶν φαινομένων;... Ἡ ἰδιότης τοῦ θεολόγου δὲν τὸν ἐμπόδισε τὸναντίον τὸν ἔκαμε νὰ εἶναι καὶ ἀκριβής, ὅπως καὶ σαφής, ὅταν διαπραγματεύταν τὰ διάφορα προβλήματα*» (σ.66)ᶜ.

Ὁ σοφὸς Πατέρας τῆς Καππαδοκίας μᾶς προτρέπει νὰ ἐρευνοῦμε μὲ ἐπιμονὴ καὶ νὰ μὴν ἀποκάμνουμε στὶς προσπάθειες καὶ τοὺς κόπους πού ἀπαιτεῖ ἡ ἐρευνα. «*Μὴ ἀποκνήσωμεν πρὸς τὴν ἐρευναν*» (B,2) εἶναι ἡ προτροπὴ του στὴν ἀρχὴ τῆς δευτέρας ὁμιλίας. Ἔστω μὴ φοβούμεθα τὴν ἐρευνα τοῦ νίξει σὲ ἄλλη ὁμιλία. Ἡ ἐκπληξή μας γιὰ τὰ καταπληκτικὰ πράγματα πού θὰ γνωρίσουμε δὲν πρόκειται νὰ ἐλαττωθεῖ ὅταν μάθουμε τοὺς νόμους πού τὰ κυβερνοῦν. «*Οὐ γὰρ ἐλαττοῦται ἡ ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἐκπληξεις, ἐπειδὴν ὁ τρόπος καθ' ὃν γίνεται τι τῶν παραδόξων ἐξερευνηθῆ· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ τό γε ἀπλοῦν τῆς πίστεως ἰσχυρότερον ἔστω τῶν λογικῶν ἀποδείξεων*» (A,40). Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀποτύχουμε στὴν ἐρευνητικὴ προσπάθεια ἢ ἀπλότητα τῆς πίστεως ἄς εἶναι πιὸ πειστικὴ ἀπὸ τίς λογικὲς ἀποδείξεις.

ΒΑΣ. ΜΠΑΡΜΠΑΝΗΣ
Καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας
τοῦ Ἀριστοτελείου
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

- 1) Β. Τατάκη: «Ἡ Συμβολὴ τῆς Καππαδοκίας στὴ Χριστιανικὴ Σκέψη», Ἀθήνα 1960.
- 2) Σ. Σβολόπουλου: «Ἐπιστημονικὴ Ἀξιολόγηση τῶν Ὁμιλιῶν εἰς τὴν Ἐξαήμερον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου» Πανηγυρικὸς λόγος στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων (30-1-1969).
- 3) Π. Χρήστου, Σ. Σάκου: «Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (ΕΠΕ), «Μ. Βασιλείου Ἔργα», 4. Ἐξαήμερος, Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1973.
(A,20) Σημαίνει τὴν πρώτη ὁμιλία καὶ τὴν ἀντίστοιχη παράγραφο στὴν ἔκδοση ΕΠΕ.
- 4) Χ. Παπαγεωργίου: «Τὰ Φυσικὰ καὶ Ἀστρονομικὰ στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου». Ἀνάτυπο ἐκ τοῦ τόμου «Βασιλειᾶς», Θεσσαλονίκη 1979.
- 5) Γ. Μαντζαρίδη: «Χρόνος καὶ Ἄνθρωπος», Ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992.
- 6) S. Hawking: «Τὸ Χρονικὸ τοῦ Χρόνου», Ἐκδόσεις Κάτοπτρο, Ἀθήνα 1989.
- 7) Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀρχῆς τοῦ Σύμπαντος στὸ βιβλίον «Κοσμολογία» τῶν Γ. Κοντοπούλου καὶ Δ. Κωτσάκη, Ἀθήνα 1984.
- 8) «Τὸ Φαλτήριον» Μετὰ Συντόμου Ἑρμηνείας, ὑπὸ Π. Τρεμπέλα, Ἀθήνα 1955.
- 9) Δ. Κωτσάκη: «Ἡ Ἐξαήμερος κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὴν Ἐπιστήμη», Κοσμολογικὰ Θέματα 11, Ἀθήνα 1983.

Ο ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ (1863 – 1945)

Δ'

Ἡ παρουσία του στήν θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης ἦταν ἓνα σύντομο διάλειμμα στήν ἀρχιερατική του διακονία. Ἀφοῦ ὑπέβαλε τήν παραίτησή του ἀπό τήν μητρόπολη Μελενίκου, ἀνέλαβε τὰ νέα του καθήκοντα τὸν Αὐγούστο τοῦ 1906, ὅποτε ἐπιδόθηκε στὸ ἔργο τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς Σχολῆς. Στὸ διάστημα τῆς τριετοῦς ἀπουσίας του εἶχε ἐπικρατήσει ἓνα πνεῦμα κακῶς νοουμένου νεωτερισμοῦ καὶ μία χαλαρότητα στήν πειθαρχία τῶν ἱεροσπουδαστῶν. Ὁ Εἰρηναῖος μὲ ἓναν συνδυασμὸ ἀγάπης ἀλλὰ καὶ αὐστηρότητας ἐπέβαλε τὴν τάξη καὶ τὴν πειθαρχία στήν Σχολή, ἐπαναφέροντας τὸ ἀρχαιοπρεπὲς μοναστηριακὸν καθεστῶς, τὸ ὁποῖον εἶχαν συστήσει οἱ προκάτοχοί του, ὁ πρῶτος διευθυντὴς αὐτῆς Κωνσταντῖνος Τυπάλδος καὶ ὁ διάδοχός του καὶ δάσκαλος τοῦ Εἰρηναίου ἀρχιμανδρίτης Γερμανὸς Γρηγοράς. Τὴν περίοδον ἐκείνη φοιτοῦσαν ὡς ἱεροσπουδαστές, οἱ ὁποῖοι ἀξιώθηκαν νὰ μαθητεύσουν παρὰ τῷ Εἰρηναίῳ, ὀνομαστοὶ ἱεράρχες, ὅπως ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας καὶ οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Ἀθηνῶν Χρῦσανθος, Σπυρίδων, Χρυσόστομος Β' καὶ πλῆθος ἄλλων διακεκριμένων ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν.

Ἡ θητεία του ὅμως καὶ ἐδῶ δὲν ὑπῆρξε μακρά. Μία ὁμάδα ἐκ τῶν καθηγητῶν τῆς Σχολῆς ἀντέδρασε στήν προσπάθεια τοῦ Εἰρηναίου νὰ ἐπαναφέρει τὸ παλαιὸν καὶ συντηρητικὸν καθεστῶς τῶν προκατόχων του, πράγμα ποῦ τὸν ἐστενοχώρησε, διότι διέβλεπε ὅτι ἡ

ἐργασία του ὄχι μόνον δὲν θὰ ἦταν εὐχάριστος, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀποδοτικὴ στὸν βαθμὸ ποῦ αὐτὸς ἐπεδίωκε. Ἄλλωστε τὸ ἔτος ἐκεῖνο, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1907, ὁ μακεδονικὸς ἀγῶνας βρισκόταν σὲ κρίσιμη φάση. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ζήτησε ἀπὸ τὸν Πατριάρχη νὰ τοποθετηθεῖ καὶ πάλιν ἐπὶ κεφαλῆς μητροπόλεως στήν Μακεδονία, διότι, ὅπως ἔλεγε, δὲν τοῦ ἐπέτρεπε ἡ συνείδησή του αὐτὸς νὰ ἀσχολεῖται στὰ μετόπισθεν μὲ τὴν διδασκαλία, ἐνῶ στήν Μακεδονία διεξήγετο σκληρὸς ἀγῶνας κατὰ τῶν βουλγάρων ἐπιδρομῶν.

Ἔτσι στις 26 Ἰουλίου τοῦ 1907 ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου τὸν ἐξέλεξε μητροπολίτη στήν χηρεύουσαν ἐπισκοπὴ Κασσανδρείας μὲ ἔδρα τὸν Πολύγυρο Χαλκιδικῆς, τὴν ὁποία ἐποίμανε ἕκτοτε ἰσοβίως ἐπὶ τριάντα ὀκτῶ χρόνια μέχρι τὸν θάνατό του, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1945.

Ε'

Ἡ ἐπαρχία τῆς ἐπισκοπῆς Κασσανδρείας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀποτελοῦσε λόγω τῶν ἐκτεταμένων ἀκτῶν τῆς πρόσβαση ἀπὸ τὴν θάλασσα μὲ τὴν ἐλευθερὴ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ὁποία μὲ μικρὰ πλοίαρτα στὶς ἀσέληνες νύκτες διεκινουῦντο τὰ συγκροτούμενα ἀνταρτικὰ σώματα καὶ ἐγένετο ὁ ἀνεφοδιασμὸς αὐτῶν σὲ πολεμικὸ ὕλικό. Ἔτσι λοιπὸν ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἦταν πεδίο πρόσφορο γιὰ ἐθνικὴ δράση, πρωταγωνιστὲς στήν ὁποία ἦσαν κληρικοὶ καὶ δάσκαλοι. Μὲ τὴν ἀφιξὴ του στὸν Πολύγυρο, ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς του, ὁ Εἰρηναῖος ἀσχολήθη-

κε τὸ πρῶτον μὲ τὴν συγκρότηση ἀμυντικῶν σωμάτων γιὰ τὴν ἀμυνα τῶν ἐντοπιῶν πληθυσμῶν κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν. Τοῦρκος ἀξιοματικὸς ὑποπευόμενος τὴν μυστικὴ δρᾶση τοῦ μητροπολίτη δήλωσε σὲ συμβούλιο τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν: «*Χτυπάμε τὰ σώματα καὶ τὸν ἀρχηγό τους – ἐνοῶντας τὸν Εἰρηναῖο – τὸν ἔχουμε στὰ συμβουλιὰ μας*». Ὁ Δημήτριος Κάκκαβος, ἀξιοματικὸς τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὑπηρετῶν στὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης μὲ τὸ ψευδώνυμο Ζώης, ὄργανωτὴς τῶν σωμάτων αὐτῶν, κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του τὸ 1908 στὸν Πατριάρχη Ἰωακείμ τὸν Γ' ἐκφράστηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν συνεργασία του μὲ τὸν Κασσανδρείας. «*Στὴν Χαλκιδικὴ πολλοὶ ἐξαρχικοὶ εἶχαν καταφύγει στὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς καὶ χρειάστηκε πολλὴ προσπάθεια ἐκεῖ γιὰ τὴν ἐξουδετέρωσίν των ὅπου οἱ ἐπικεφαλῆς τῶν σωμάτων Κόης, Μπουκουβάλας, Γαλανόπουλος, Παπατζαντεῆς συνεργάστηκαν γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν μὲ τὸν δεσπότη Κασσανδρείας*».

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁμως, καὶ συγκριμένα στὶς 10 Ἰουλίου 1908, οἱ λαοὶ τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πληροφορήθηκαν ἐκπληκτοὶ τὴν κατάργηση τῆς ἀπολυταρχίας καὶ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ Συντάγματος, ὕστερα ἀπὸ στρατιωτικὸ κίνημα ποῦ ὀργάνωσε τὸ Νεοτουρκικὸ κομιτάτο, τὸ ὁποῖο, ὅπως θεωροῦσαν, περιέκλειε τὰ πιὸ προοδευτικὰ καὶ φιλελεύθερα στοιχεῖα τῆς Τουρκίας. Οἱ ἐθνότητες καὶ πρώτη ἡ ἐλληνικὴ χαιρέτησαν μὲ ἀνυπόκριτη χαρὰ τὴν ἐπερχόμενη μεταβολὴ καὶ στήριξαν σὲ αὐτὴν μεγάλες ἐλπίδες. Λίγοι μῆνες ὁμως ἔφθασαν γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦν πόσο εἶχαν ἀπατηθεῖ.

Οἱ Χριστιανοί, ποῦ μέχρι τότε δὲν ὑπεῖχαν σὲ στρατιωτικὴ ὑποχρέωση, ἐκαλοῦντο νὰ καταταγοῦν στὸν τουρκικὸ στρατό. Οἱ ἐκλογὲς γιὰ τὴν ἀνάδει-

ξη Ἐθνοσυνελεύσεως στὴν ὁποία θὰ μετεῖχαν ὅλες οἱ ἐθνότητες τῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν μιὰ παρωδία, ποῦ ἀποσκοποῦσε στὸν ἔλεγχο τῆς Βουλῆς ἀπὸ τὸ τουρκικὸ στοιχεῖο. Μὲ διάφορες ἀφορμὲς καὶ προσχήματα ἓνα κύμα τρομοκρατίας ἐξαπολύθηκε κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ποῦ μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶχε σὰν συνέπεια νὰ ἀτονήσει ὁ ἐλληνοβουλγαρικὸς ἀνταγωνισμὸς στὴν Μακεδονία. Ἐνώπιον αὐτῆς τῆς νέας καταστάσεως ὁ Εἰρηναῖος ἄσκησε δριμύτατη κριτικὴ κατὰ τοῦ Κομιτάτου τῶν Νεοτούρκων καὶ κατὰ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, οἱ ὁποῖες ὑπέθαλπαν τὶς συμμορίες τῶν ἀτάκτων Τούρκων, τῶν Γκέγκηδων, ποῦ τρομοκρατοῦσαν τὴν ὑπαιθρο. Ἀποκορύφωμα αὐτῆς τῆς πολεμικῆς ὑπῆρξε ὁ μνημειώδης λόγος του τὸ Πάσχα τοῦ 1909 κατὰ τὴν ἀκολουθία τῆς Ἀγάπης στὸν μητροπολιτικὸ ναὸ τοῦ Πολυγύρου, ὅπου καταφέρθηκε ἀπερίφραστα κατὰ τῆς τακτικῆς τῶν νεοτούρκων καὶ προέτρεψε τὸν λαὸ σὲ ἀντίσταση μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: «*Διανοίγονται σήμερον ἐνώπιόν μας δύο δρόμοι, ὁ εἷς ἄγει εἰς τὴν φέρουσαν τὸν Σταυρὸν διωκομένην γαλανόλευκον, ὁ ἕτερος εἰς τὴν ἄρπαγα τῶν Τούρκων ἡμισέληνον, ἧτις θέλει νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ ὅ,τι ἐπὶ πεντακόσια ἔτη μὲ θυσίας διετηρήσαμεν. Ποῖον δρόμον θὰ λάβωμεν τὸ γνωρίζετε, περιττὸν νὰ σᾶς τὸ εἴπωμεν. Τὸν ὑποδεικνύει ἡ ἱστορία μας, αἱ θυσίαι τῶν πατέρων μας, τὰ αἵματα τῶν νεομαρτύρων μας, ἡ πίστις μας!*»

Γιὰ τὸ κήρυγμά του αὐτὸ ὁ Εἰρηναῖος ἐκλήθηκε ἀπὸ τὸν καίμακάμη νὰ δώσει ἐξηγήσεις. Στὴ συνάντηση αὐτὴν ὁ δεσπότης μίλησε μὲ εὐθύτητα καὶ παρησιία στὸν τουρκο ἀξιοματοῦχο καὶ ἐφάνηκε ὅτι τὸ ἐπεισόδιον εἶχε διευθετηθεῖ στὴν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ ἡ ἐπακολουθήσασα τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νέα δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον του ἀπὸ ἓνα τουρκαλβανὸ χωροφύλα-

κα γεννᾶ τὴν ὑποψία ὅτι οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς ἔβλεπαν στὸ πρόσωπό του ἕνα ἐμπόδιο, ποῦ ἔπρεπε νὰ φύγει ἀπὸ τὴ μέση.

Στις πρῶτες βουλευτικὲς ἐκλογὲς τὸ 1908 γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ πρώτου Κουνοβουλίου τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ὁ Εἰρηναῖος πρωτοστάτησε στὴν Θεσσαλονίκη καὶ τὴν Χαλκιδικὴ γιὰ νὰ ὑπερникηθοῦν οἱ μεταξὺ Ἑλλήνων ἀντιζηλίους γιὰ τὴν συγκρότηση ἐθνικοῦ ἑλληνικοῦ ψηφοδεαλτίου, προκειμένου νὰ ὑπάρξει σοβαρὴ ἑλληνικὴ ἐκπροσώπηση στὴν Βουλῆ. Καὶ στις ἐπόμενες ἐκλογὲς τοῦ 1912, ὀλίγον πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, καὶ ἀπάλι ἀγωνίσθηκε μὲ πείσμα γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν Ἑλλήνων ὑποψηφίων, ἀντιδρώντας στις μηχανορραφίες καὶ τὴν ἐξάσκηση βίας τῶν Τούρκων.

Σημαντικὴ ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ του στις ἀρχὲς τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1912 στὴν ἀναίμακτη ἀπελευθέρωση τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὸν πρῶτο Βαλκανικὸ πόλεμο ποῦ ἀκολούθησε. Ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε περικυκλώσει τὴν Θεσσαλονίκη, στὴν Χαλκιδικὴ δροῦσαν ὀλιγάριθμες ὀμάδες Ἑλλήνων ἀνταρτῶν, μὲ τὶς ὁποῖες βρισκόταν σὲ ἐπαφὴ ὁ Εἰρηναῖος. Ἔπεισε λοιπὸν τὴν μικρὴ τουρκικὴ φρουρὰ τοῦ Πολυγύρου νὰ καταφύγουν μὲ τὶς ὀθωμανικὲς οἰκογένειες γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια στὴν Θεσσαλονίκη, μὲ τὴν δική του ἐγγύηση ὅτι δὲν θὰ τοὺς πειράξουν οἱ Ἕλληνες ἀντάρτες κατὰ τὴν ἐκεῖ μετάβασή τους, πράγμα τὸ ὁποῖο ἐγίνε ἀποδεκτὸ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Παράλληλα ἔστειλε μυστικὸ ἀγγελιαφόρο στὸ ἑλληνικὸ Στρατηγεῖο ζητώντας τὴν ἄμεση κατάληψη τῆς Χαλκιδικῆς ἀπὸ τὸν τακτικὸ ἑλληνικὸ στρατὸ, πρὶν προλάβουν οἱ Βούλγαροι νὰ εἰσβάλουν σὲ αὐτὴν καὶ νὰ προελάσουν πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἀνταποκρίθηκε στὴν σύσταση τοῦ Εἰρηναίου

καὶ ἔτσι ἀπελευθερώθηκε ἀναίμακτα ἡ Χαλκιδικὴ καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ σώθηκαν οἱ πληθυσμοὶ τῶν ἀπὸ τὶς σφαγὲς τῶν Βουλγάρων ποῦ διενήργησαν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1913 στὸ Δοξάτο, τὸ Σιδηρόκαστρο, τὴν Νιγρίτα καὶ τὶς Σέρρες κατὰ τὴν ἀτακτὴ ὑποχώρησή των μετὰ τὴν ἥττα τῶν στὸ Κιλκίς καὶ τὸν Λαχανᾶ στὸν δεῦτερο Βαλκανικὸ πόλεμο. Διατάχθηκε λοιπὸν τότε ἕνα γράμμα ὑπὸ τὴν διοίκηση τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ Γέρου τοῦ Μωρηᾶ ταγματάρχη Γ. Κολοκοτρώνη νὰ βαδίσει πρὸς τὴν Χαλκιδικὴ καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἔτυχε ἐκτάκτων τιμῶν ὡς ἐλευθερωτῆς ἀπὸ τὸν λαὸ τῆς καὶ τοὺς μοναχοὺς. Τὶς ὑπηρεσίες αὐτὲς στις κρίσιμες γιὰ τὶς πολεμικὲς ἐξελίξεις ὥρες ἐκτιμώντας ὁ ἀρχιστράτηγος διάδοχος Κωνσταντῖνος τοῦ εἶπε: «*Ἅγιο Κασσανδρείας στοὺς πολέμους αὐτοὺς ἡ Μακεδονία ἔδωσε στὸ ἔθνος μας τὸν καλύτερο στρατό, καὶ ἡ Χαλκιδικὴ τὸν ἀριστό*».

ΣΤ'

Ἐκτοτε στὴν ἐλεύθερη πιά Μακεδονία ὁ Εἰρηναῖος ἐποίμανε ἐπὶ 33 ἀκόμη ἔτη τὴν μητρόπολη Κασσανδρείας συμεριζόμενος τὶς δοκιμασίες τοῦ λαοῦ του κατὰ τὴν διάρκεια τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν περιπετειῶν τοῦ ἔθνους, συνεργῶν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἀναλαμβάνοντας τὶς ἐπιβαλλόμενες ἐκ τῶν περιστάσεων πρωτοβουλίες. Στὴν περίοδο τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ, ὅταν ὑφίστατο ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης (1916–17) ἐξερράγη ἀντεπαναστατικὸ κίνημα κατ' αὐτῆς στὴν περιφέρειά του, τὸ ὁποῖον κατεστάλη ἀμέσως. Τότε ἀπευθύνθηκε ὁ ἴδιος στὸν πρωθυπουργὸ Ἑλ. Βενιζέλο ζητώντας τὴν ἐπιείκειά του γιὰ τοὺς συμετασχόντες σὲ αὐτό. Ὁ Βενιζέλος ὄχι μόνον ἀνταποκρίθηκε στὴν ἐκκλήσι του, ἀλλὰ τὸν περιέβαλε μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἐκτίμησή του καὶ τὸν ἐ-

κάλεσε βραδύτερον τὸ 1919 νὰ συμμετάσχει ὡς ἀρχιερεὺς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐστρατευτικοῦ σώματος στὴν Οὐκρανία – τὸ ὁποῖον εἶχε σταλεῖ πρὸς ἐνίσχυση τῶν ἀντεπαναστατῶν κατὰ τῶν Μπολσεβίκων – λόγῳ τῆς γνώσεως τῆς ρωσικῆς γλώσσας καὶ τῆς νοοτροπίας τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Βέβαια, ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ ἀπέτυχε καὶ ἀποτέλεσε μιὰ φοβερὴ περιπέτεια γιὰ τὸν στρατό μας, ὁ Εἰρηναῖος ὅμως τὴν θεωροῦσε ὡς ἐκπλήρωση ἑνὸς καθήκοντος πρὸς τὸν ὀρθόδοξο οὐκρανικὸ λαό, τὸν ὁποῖον εἶχε ἀγαπήσει κατὰ τὴν διάρκεια τῶν σπουδῶν του στὸ Κίεβο καὶ γιὰ τὸν ὁποῖον διέβλεπε τὸν κίνδυνο μιᾶς μακροχρόνιας ταλαιπωρίας καὶ ἤθελε νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν δραματικὴ ἔκκληση τοῦ φίλου του καὶ συμμαθητῆ μητροπολίτη Χερσῶνος καὶ Ὁδησοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος μὲ ἐπιστολὴ του ζητοῦσε τὴν συμβολὴν του γιὰ τὴν ἀποστολὴ ἑλληνικοῦ σώματος πρὸς ἐνίσχυση τοῦ ἐντοπίου ἀντεπαναστατικοῦ στρατοῦ.

Τὸν πόνο του αὐτὸν γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ μπολσεβικισμοῦ στὴν Ρωσία καὶ τὴν ἐφεκτικὴ στάση τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν ἐναντι τῆς κοινωνικῆς ἀναταραχῆς πού ἐπεκράτησε στὶς εὐρωπαϊκὰς χώρες μετὰ τὴ λήξη τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἐξέφρασε ὁ Εἰρηναῖος τὸ 1929 σὲ μακρὰ ἀνοικτὴ ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς Σεβασμιωτάτους Ποιμένες καὶ Διδασκάλους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, στὴν ὁποία τὸνίζει: «*δέον ὅπως ἐν τῷ φλέγοντι τούτῳ ζητήματι νὰ ἐνεργήσῃ ἡ Ἐκκλησία πρὸς ἀνάλογον διαφώτισιν τῆς δημοσίας γνώμης, ὅπως εἰρηνικῶς καὶ χριστιανοπρεπῶς λυθῇ ὁ Γόρδιος οὗτος διὰ τὴν νεωτέραν κοινωνίαν δεσμός, καθ' ὃν χρόνον ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι Ποιμένες καὶ Διδάσκαλοι μένομεν μέχρι σήμερον ἀπαθεῖς καὶ ἀμέριμνοι παρ' ὄλας τὰς ταραχὰς καὶ καταστροφὰς τοῦ Μπολσεβικισμοῦ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ρωσίᾳ καὶ Γε-*

ωργίᾳ, τοῦ Κομμουνισμοῦ ἐν τῇ Νοτιοσλαβίᾳ, τῶν ἀγροτῶν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων ἐν Ἑλλάδι. Πρὸς τοῦτο ὀφείλει ἡ Ὁρθόδοξος Ἱεραρχία νὰ μὴ ἀπομακρύνηται τῆς κοινωνικῆς διαπάλης, τοῦναντίον μάλιστα ἔχει καθήκον νὰ κατευθύνῃ αὐτὴν ἐν τῷ πνεύματι τῶν θείων ἐντολῶν. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ποιμένων ἀπὸ τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἐξασθενεῖ τὴν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐλαττοῖ τὴν σημασίαν αὐτῆς καὶ καθ' ὑπερβολὴν καταστρεπτικῶς ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῆς ὅλης τύχης τῶν ποιμενομένων, ἀποστερουμένων οὕτω τῆς σωτηρίου ποιμαντικῆς χειραγωγίας καὶ συνετέλεσεν ὥστε νὰ ὑπείσέλθουν ἐν ταῖς χριστιανικαῖς κοινωνίαις ψευδοδιδάσκαλοι οἵτινες κηρύττοντες ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν οὐχὶ σπανίως ἐπιβάλλουσι τὸν ἀγριώτερον δεσποτισμόν. Ἡ εὐθύνη τῶν παθημάτων καὶ καταστροφῶν τούτων βαρύνει τοὺς Ποιμένας οἵτινες ἐγκατέλιπον τοὺς λαοὺς αὐτῶν ἄνευ χριστιανικῆς χειραγωγίας».

Ζ'

Μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν (Ἰούλιος 1920) ὁ Εἰρηναῖος κατελήφθη ἀπὸ ἕναν πρόσκαιρο ἐνθουσιασμόν περὶ τῆς ἐπικείμενης ἀνασυστάσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ σύντομα τὸν ἐνθουσιασμόν διαδέχεται ἡ ἀγωνία γιὰ τὴν τύχην τοῦ μικρασιατικοῦ, θρακικοῦ καὶ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ. Στὴν κρίσιμη αὐτὴ περίοδο παραμένει στὴν Κωνσταντινούπολιν διερευνώντας τὶς δυνατότητες γιὰ μίαν ἑλληνοτουρκικὴν προσέγγισιν καὶ τὴν ἐξέυρεσιν συμβιβαστικῆς λύσεως. Ἡ ἐπακολουθήσασα καταστροφὴ καὶ τὸ τεράστιον προσφυγικὸ πρόβλημα πού δημιουργήθηκε ὄχι μόνον τοῦ προξένησε ἰσόβιον λύπη, ἀλλὰ ἔστρεψε καὶ τὴν κοινωνικὴν του δραστηριότητα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀρωγῆς τῶν προσφυγικῶν πληθυσμῶν πού εἶχαν καταφύγει στὴν

ἐπαρχία του.

Σὲ ἐγκύκλιό του ποῦ φέρει ἡμερομηνία 12 Δεκεμβρίου 1922 πρὸς τοὺς ἐφημερίους τῆς μητροπόλεως Κασσανδρείας καὶ τοὺς προκρίτους τῶν χωριῶν αὐτῆς, ἀφοῦ ἐπισημαίνει ὅτι αἰτία τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς ὑπῆρξε ἡ ἀποστασία τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, παρακινεῖ τοὺς ἀποδέκτες σὲ συγκεκριμένες ἐνέργειες γιὰ τὴν περίθαλψη καὶ βοήθεια τῶν προσφύγων.

Γενικώτερα στὴν διάρκεια καὶ τῆς τουρκοκρατίας (1907–1912) καὶ στὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου ἀνέπτυξε – ὅπως καὶ στὸ Μελένικο – πλούσια κοινωνικὴ καὶ φιλεκπαιδευτικὴ δραστηριότητα. Ἐντὸς ἐπταετίας κατόρθωσε νὰ κοσμήσει κάθε χωριὸ καὶ κωμόπολη τῆς ἐπαρχίας του μὲ κατάλληλα διδασκτήρια, νὰ ἐνεργήσει δεκαεξὺ νέους ναοὺς καὶ νὰ ἐπισκευάσει τοὺς ὑπόλοιπους. Συνέτελεσε στὴν κατασκευὴ ὕδραγωγείων, δικαστικοῦ μεγάρου στὸν Πολύγυρο, στὴν ἀποξήρανση ἐλῶν καὶ ἐν γένει συμπάριστο καὶ κατηύθυνε κάθε πρωτοβουλία ποῦ ἀποσκοποῦσε στὴν βελτίωση τῶν συνθηκῶν ζωῆς τῶν κατοίκων.

Ἰδιαίτερη δραστηριότητα ἀνέπτυξε στὴν διάρκεια τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου 1940–41 καὶ τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς γιὰ τὴν ὕλική βοήθεια τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατευμένων καὶ ἐβοήθησε μὲ ἀποστολὴ τροφίμων καὶ τὰ συσσίτια τῶν κατηχητικῶν σχολείων τῆς Θεσσαλονίκης, ἴδρυσε μὲ τὴν συνδρομὴ τοῦ Ε.Ε.Σ. στὴν κατοχὴ ἰατρεῖο στὸν Πολύγυρο, ἐνῶ συνέβαλε σημαντικὰ στὴν ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ νοσοκομείου τῆς Χαλκιδικῆς στὰ Φλογητὰ καὶ ἐν γένει κινητοποίησε κληρὸν καὶ εὐσεβεῖς συντοπίτες του γιὰ τὴν ἀνακούφιση τοῦ δυναστευομένου ἀπὸ τὶς περιστάσεις ποιμνίου του.

Στὸν τομέα τῆς Παιδείας ὅταν ἀπὸ τὸ 1917 ἡ «Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμι-

ση» ἀπέβλεψε στὴν ἄλωση τῶν σχολείων καὶ τὸν ἀποχριστιανισμό αὐτῆς, ἐπικράθηκε, βλέποντας νὰ ὑπονομεύεται τὸ ἔργο του στὸν τομέα αὐτὸν καὶ ἔστρεψε τὴν στοργή του καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του στὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προσδοκοῦσε τὴν ἠθικὴ καλλιέργεια καὶ τὸν ἐθνικὸ φρονηματισμὸ τῶν παιδιῶν.

Ἡ περίοδος τῆς κατοχῆς ἦταν ἡ τελευταία μεγάλη δοκιμασία τῆς ζωῆς του. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν γερμανῶν κατακτητῶν εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν βουλγαρικὴ προπαγάνδα καὶ τὴν ἐχθρότητα τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων ποῦ ἦσαν ὑπὸ κομμουνιστικὸν ἔλεγχον, κατὰ τῶν ὁποίων κατεφέρετο γιὰ τὴν ἀθειστικὴ τους ἰδεολογία. Συγκεκριμένα μὲ τὴν μεσολάβησή του στὴν γερμανικὴ διοίκηση ἀποφεύχθηκε ἡ ἐκτέλεση τριακοσίων πολιτῶν καὶ ἡ πυρπόληση τοῦ Πολυγύρου σὲ ἀντίποινα γιὰ τὴν δράση τῶν ἀνταρτῶν κατὰ τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ. Ἀπέτρεψε τὴν ἴδρυση ταγμάτων ἀσφαλείας στὴν ἐπαρχία του πρὸς ἀποφυγὴ ἐμφυλίων συγκρούσεων. Ἀποσόβησε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1944 τὸν κίνδυνον ἀντιποίνων ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων εἰς βάρος τῶν κατοίκων τοῦ Πολυγύρου καὶ δώδεκα ἄλλων χωριῶν σὲ περίπτωση ἐκτελέσεως 13 Βουλγάρων στρατιωτῶν αἰχμαλώτων τῶν ἀνταρτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι ὕστερα ἀπὸ δική του παρέμβαση. Συνέβαλε στὴν ἀποφυλάκιση ἀπὸ τὰ γερμανικὰ στρατόπεδα Θεσσαλονίκης νεανίδων ἀπὸ τὴν ἐπαρχία του, ποῦ εἶχαν συλληφθεῖ μὲ τὴν κατηγορία, ὅτι ἀνήκαν στὴν ΕΠΟΝ.

Παρὰ ταῦτα οἱ κομμουνιστὲς λόγῳ τῆς κατ' αὐτῶν ἀντιδράσεώς του τὸν ἐθεώρησαν ἐπικίνδυνον ἀντίπαλό τους καὶ εἶχαν τὴν πρόθεση νὰ τὸν ἐξοντώσουν· ἐφοβοῦντο ὅμως τὸν λαὸ τῆς Χαλκιδικῆς ποῦ τὸν ἀγαποῦσε καὶ τὸν ἐσέβετο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπῆρξε κίνδυνος γιὰ τὴν ζωὴ του ἀποσύρθηκε τὸν Σε-

πτέμβριο του 1944 για λόγους ασφαλείας στην Θεσσαλονίκη, για να επανέλθει μετά την αποκατάσταση της τάξεως στην έδρα του τον Μάρτιο του 1945, όποτε του έπιφυλάχθηκε ένθουσιώδης παλλαϊκή ύποδοχη. Το τελευταίο πεντάμηνο της ζωής του προσέφερε τις τελευταίες υπηρεσίες στο ποιμνίο του και την έπομένη της έορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στις 16-8-1945, αφού έτέλεσε μετά δυσκολίας την τελευταία του λειτουργία παρέδωσε το πνεύμα του στον άγαπημένο του Κύριον σέ ηλικία 82 έτων, αφού Τόν υπηρέτησε από τρυφερής ηλικίας, προμαχών υπέρ πίστεως και πατρίδος.

Έτσι με την έκδημία του έφυγε ένας από τους τελευταίους λαμπρούς ιεράρχες, που άγωνίσθηκαν για την διάσωση του έλληνισμού της Μακεδονίας και έκλεισε μία ένδοξη και φωτεινή για την Χαλκιδική περίοδος.

Η'

Δέν ήταν μόνον ή έθνική, κοινωνική, ποιμαντική δραστηριότητα του άγιου Κασσανδρείας που προσέδιδαν αίγλη στην προσωπικότητά του, ήταν επίσης ή γενικώτερη άκτινοβολία αυτής, ή όποια διεχέετο στον ευρύτερο εκκλησιαστικό χώρο.

Τόν Ειρηναίο ό άείμνηστος καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών και άκαδημαϊκός Παναγ. Μπρατσιώτης έχαράκτηρισε σέ έπιμνημόσυνο άρθρο του στο περιοδικό «Άνάπλασις» (1955 σελ. 477) «ώς πραγματικόν πρίγκηπα και ήρωα της Έκκλησίας, του όποιου έθαύμαζαν την θεολογικήν και ιδία την πατρολογική του μόρφωσιν, την φωτεινήν του διάνοιαν και την ευρείαν άντίληψιν, την έπιτρέπουσαν είς αυτόν να συνδυάζη μεγάλην συντηρητικότητα μετ' έκτιμήσεως τών άρετών τών έτεροδόξων, την βαθειαν του εύσέβειαν, την σταθεράν προσήλω-

σιν είς τās παραδόσεις της άγίας ήμών Έκκλησίας, την άσκητικήν του ζωήν, την άγάπην του προς τās χριστιανικάς κινήσεις, την στοργήν του προς το μικρόν ποιμνιόν του, από το όποιον δέν έδέχθη ποτέ να άποχωρισθί, τόν γρανιτώδη χαρακτήρα του, την υπέροχον εκκλησιαστικήν και έθνικήν του δρᾶσιν. Περι αυτού ίσχυεν, ό,τι λέγει ό ιερός Χρυσόστομος περι του Άντιοχείας Μελετίου: «τρυφή ήν μεγίστη το της άγίας δψεως άπολαύειν εκείνης. Ου γάρ διδάσκων μόνον ουδέ φθειγγόμενος αλλά και δρώμενος άπλως, ίκανός ήν άπασαν άρετής διδασκαλίαν είς την τών δρώντων ψυχήν είσαγαγειν». Δικαίως ό άοίδιμος Έωακείμ ό Γ' τόν προόριζε διάδοχόν του.

«Ό βαθύς σεβασμός με τόν όποιον τόν περιέβαλον όχι μόνον οι μαθηταί του Μητροπολίται τών Νέων Χωρών, οίτινες τόν άπεκάλουν τιμητικώς «Διδάσκαλον» αλλά όλη ή Έιερραρχία Παλαιάς και Νέας Έλλάδος ήτο τοσοϋτος, ώστε ή παρουσία του είς την Διαρκή Έιεράν Σύνοδον της Έκκλησίας της Έλλάδος και την της Έιερραρχίας αυτής να άποτελή έγγύησιν διά την σοβαρότητα τών συζητήσεων και τών αποφάσεων αυτών. Δέν πιστεύω να κατοφανή είς τινας τών σημερινών Έιερραρχών μας άν ίσχυρισθώ, ότι ό θάνατος του Μητροπολίτου της μικροτάτης και άσήμου Μητροπόλεως, την όποίαν τόσον έδόξασεν αυτός, κατέλιπεν κενόν, το όποιον δέν έπληρώθη μέχρι τουδε, ουδέ είναι εύκολον να πληρωθί και το κενόν τουτο καθίσταται επί μάλλον και μάλλον αίσθητόν, έφ' όσον παρέρχονται τά έτη και αί άνάγκαι και τά προβλήματα της Έκκλησίας αυξάνουν, ένω εξ άλλου αί εξέχουσαι φυσιογνωμιαί της εκλείπουν».

Οί κρίσεις αυτές του άειμνήστου Π. Μπρατσιώτη σχετικές με τις μεγάλες άρετές του Ειρηναίου έχουν ουσιαστικό

αντίκρουσμα στην όλη πολιτεία του. Συγκεκριμένα δύο φορές του ἐδόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἀναλάβει ὑψηλότερα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπέφυγε· τὸ 1908 ἡ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου τὸν ἐβολιδοσκόπησε, ἂν ἦταν πρόθυμος νὰ ἀναλάβει τὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Κύπρου, ὁπότε ἀρνήθηκε, ὑποβάλλοντας τὴν παράκληση «*ὅπως ἀφεθῆ ἡσυχος ἐν τῇ μικρᾷ καὶ ταπεινῇ μου ἐπαρχίᾳ (τὴν Χαλκιδικῇ) εἰς τὰς πολυπληθεῖς ἀνάγκας τῆς ὁποίας μόλις ἐπαρκῶς*». Ὅσον ἀφορᾷ τὴν θέση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου – γιὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωακεῖμ ὁ Γ΄ τὸν προόριζε γιὰ διάδοχό του παρὰ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκδήλωση κλήρου καὶ λαοῦ ἀπέσχε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1913 ἀπὸ κάθε ἐνέργεια γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς ὑποψηφιότητάς του, με ἀποτέλεσμα νὰ ἐκλεγεί ὁ ἀπὸ Χαλκηδόνος Γερμανὸς ὁ Ε΄.

Ἐπίσης τὸ 1921 σὲ ἐποχὴ κρίσιμη γιὰ τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό καὶ τὸ Πατριαρχεῖο, ὅταν καὶ πάλι ἡ ὁμογένεια καὶ ὁ τύπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχαν ἐκδηλωθεῖ με ἐνθουσιασμό ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ θεωροῦσαν βεβαία τὴν ἐκλογή του, καὶ πάλιν διακριτικὰ δὲν ἀναμίχθηκε στὴν διαδικασία αὐτῆς, ἡ ὁποία ἐγένετο με κριτήρια καθαρῶς κομματικά – ἀπόρροια τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ – χωρὶς νὰ τηρηθοῦν οἱ Ἱεροὶ Κανόνες καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξελέγη ὁ Μελέτιος Μεταξάκης.

Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ἐκ τῶν ὑστέρων ποῖα θὰ ἦταν ἡ πορεία τῶν πραγμάτων, ἐὰν ἡ ἐκλογή αὐτὴ εἶχε συντελεσθεῖ ὑπὸ ὁμαλὲς συν-

θῆκες καὶ στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο εἶχε ἀνέλθει ὁ Εἰρηναῖος. Ὅπως δὴποτε ὁμως τὸ ἦθος, ἡ κατάρτισή του, ἡ φανερὴ ἐμπειρία του, ἡ γνώση τῆς τουρκικῆς νοοτροπίας πολλὰ θὰ εἶχαν νὰ προσφέρουν στοὺς χαλεποὺς αὐτοὺς καιροὺς καὶ στὴν ὁμογένεια καὶ στὸ Πατριαρχεῖο εἰδικώτερα.

Ὅπως δὴποτε ὁμως στὶς ἐπάλξεις τῶν μακεδονικῶν ἐπισκοπῶν, ὅπου τὸν ἐτοποθέτησε ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ στὰ κρίσιμα ἐκεῖνα χρόνια ἐπετέλεσε κατὰ ἄριστον τρόπον τὸ ἐκκλησιαστικὸ καὶ ἐθνικὸ του καθῆκον, κακοπαθῶν μετὰ τοῦ ποιμνίου του, ἐνισχύοντας τὶς προσπάθειές του καὶ ἀναπτερόνοντας τὶς ἐλπίδες του πρὸς ἀπολύτρωση ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του, ποὺ ἐπιβουλεύοντο τὴν πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ ὑπαρξή του. Καὶ στὶς δύο ἐπαρχίες ποὺ ἐποίμανε σὲ ὤρες γενικῆς ἀναστατώσεως ἐπάλεψε ἡρωικὰ καὶ ἐτόνωσε τὸ φρόνημα καὶ τὴν πίστη τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ σὲ βαθμὸ ποὺ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὸν ποιμένα του νὰ φθάσει μέχρις λατρείας. Τέτοια ἦταν ἡ ἀκτινοβολία τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐκκλησιαστικῆς προσωπικότητος ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἔθνους καὶ οἱ ἀντίπαλοί του νὰ μὴ μποροῦν παρὰ νὰ ὑποκύβουν ὅταν ἀτένιζαν τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον του.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Παν. Στάμου: «Ὁ μητροπολίτης Κασσανδρείας Εἰρηναῖος» – Βιογραφία β΄ ἔκδοση, Ἀθήναι 1970.
2. Ι. Κ. Μαζαράκης – Αἰνιᾶνος: «Ὁ Μακεδονικὸς ἀγώνας», Ἀθήνα, ἔκδοση Δωδώνη 1981.

ΓΛΥΚΕ ΝΥΜΦΙΕ...

Ἐγὼ νὰ γίνω θέλησα Θεὸς
– ὦ συμβουλή προδότρα, στείρα! –
κι' Ἐσέναν, ὦ Χριστέ μου, ἐβάλανε
τὴν περιπαιχτικὴ πορφύρα.

Ἐγὼ ν' ἀρπάξω ζήτησα στὰ χέρια μου
στέμμα καὶ σκῆπτρο – ὦ μαύρη πλάνη! –
κι' Ἐσύ, Χριστέ μου, τὸ καλάμι ἐκράτησες
κι' ἐφόρεσες τ' ἀκάνθινο στεφάνι.

Ἦναι Λυτρωτὴ μου! ὡς ν' ἀνεβῆς στὸ Γολγοθᾶ,
δέξου με νᾶρθω στὸ πλευρό σου,
καὶ σὰν τὸν Κυρηναῖο τὸ Σίμωνα
νὰ πάρω λίγο τὸ σταυρό σου.

Δέξου νὰ βρέξω ἐγὼ τὰ χεῖλη σου,
γλυκὲ Νυμφίε, νὰ τὰ δροσίσω,
καὶ τὸ ματόβρεχτό σου μέτωπο
μὲ χέρι ἀγάπης νὰ σπογγίσω.

Ἰησοῦ! καθὼς σὲ βλέπω σήμερα
χλωμό, ὑβρισμένο, πονεμένο,
σὲ νιώθω δυὸ φορές Θεὸ
καὶ δυὸ φορές ἀγαπημένο.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Η ΔΙΑΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Α'

Με τὸν τίτλο αὐτὸ ἐκυκλοφόρησε περίσου τὸ βιβλίο τοῦ Paul Davies, ὅπου ἐπιχειρεῖται νὰ ἐκτεθοῦν ὄλες οἱ νεώτερες κοσμολογικὲς θεωρίες καὶ νὰ συστηματοποιηθεῖ ἓνα εἶδος μεταφυσικῆς, πού νὰ περιλαμβάνει ὅ,τι ἔχει διατυπωθεῖ ὡς τώρα ὡς θεωρία ἢ εἰκασία γιὰ τὴν προέλευση, τὴν ἐξέλιξη καὶ ἐνδεχομένως καὶ τὸν σκοπὸ ὑπάρξεως τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς ζωῆς, πού φιλοξενοῦται μέσα σ' αὐτό.

Ὁ φιλόδοξος αὐτὸς τίτλος πρωτοδιατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Stephen Hawking στὸ βιβλίο πού κυκλοφόρησε στὰ ἑλληνικὰ ὡς «Χρονικὸ τοῦ Χρόνου». Ἐκεῖ ὁ Hawking οὕτως εἰπεῖν προλέγει ὅτι οἱ πάντες, δηλαδὴ φιλόσοφοι, ἐπιστήμονες ἀλλὰ καὶ συνηθισμένοι ἄνθρωποι μὲ ἐγκύκλιο παιδεία, θὰ μπορούν νὰ συζητοῦν ἐπάνω στὸ γιὰτι συμβαίνει νὰ ὑπάρχουμε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καθὼς καὶ τὸ σύμπαν ὅπου ζοῦμε. Καὶ τότε, ἂν συμβῆ νὰ βροῦμε τὴν ἀπάντηση σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα, αὐτὸ θὰ σημάνει τὸν τελικὸ θρίαμβο τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, διότι τότε ἀληθινὰ θὰ ἔχουμε κατανοήσει τὴν Διάνοια τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἐπιρρεπὴς στοὺς πομπώδεις τίτλους. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος κυνηγáει τὸ ἐντυπωσιακό. Ὁ πόλεμος τῶν ἄστρον, οἱ μαῦρες τρύπες τῆς κοσμολογίας πού μεταφυτεύθηκαν καὶ στὸν... χῶρο τῆς οἰκονομίας, ἡ μεγάλη ἔκρηξη πού τὴν ὀνόμασε ἔτσι σκωπτικὰ ὁ Hoyle, τὴν ἐποχὴ πού δὲν παραδέχονταν αὐτὴν τὴν θεωρία καὶ πολλὰ ἄλλα, μᾶς συνοδεύουν στὴν καθημερινὴ μας ζωὴ.

Καμμιά φορὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐπιστήμονες φιλοτεχνοῦν κάτι τέτοιους ἐντυπωσιασμοὺς γιὰ νὰ πείσουν τοὺς χειριζομένους τὸ χρῆμα, νὰ χρηματοδοτήσουν τὰ διάφορα ἐρευνητικὰ προγράμματα.

Στὴν περίπτωσή μας, ὅμως, αὐτοὶ πού μιλοῦν γιὰ τὴν «Διάνοια τοῦ Θεοῦ» ἐννοοῦν κάτι πολὺ μετριοπαθέστερο:

Τὴν διατύπωση μιᾶς γενικῆς θεωρίας πού νὰ ἐνοποιεῖ σὲ μιὰ ὁμάδα ἐξισώσεων, ὄλους τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος ὁ Hawking διαβλέπει 3 ἐνδεχόμενα:

1) Νὰ ἀνακαλύψουμε πράγματι μιὰ πλήρη ἐνοποιητικὴ θεωρία κάποτε στὸ μέλλον – ἂν εἴμαστε ἀρκετὰ εὐφυεῖς.

2) Νὰ μὴν ὑπάρξει ποτὲ μιὰ τέτοια τελικὴ θεωρία ἀλλὰ μιὰ ἀτελεύτητη διαδοχὴ θεωριῶν πού νὰ περιγράφουν τὸ σύμπαν ὀλονόνα καὶ ἀκριβέστερα,

3) Νὰ μὴν ὑπάρξει ποτὲ τέτοια θεωρία γιὰ τὸ σύμπαν· τὰ γεγονότα νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ προβλεφθοῦν πέρα ἀπὸ κάποια ἔκταση ἀλλὰ νὰ συμβαίνουν μὲ τυχαῖο καὶ αὐθαίρετο τρόπο.

Φυσικὴ καὶ Μεταφυσικὴ

Ὁ Davies, σὲ νεώτερη ἡλικία ἦταν ὀπαδὸς τῆς ἰδέας ὅτι ἡ ἐπιστῆμη θὰ ἐξηγήσει τὰ πάντα. Τώρα ὅμως θεωρεῖ ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν καὶ ἐρωτήματα πού θὰ μείνουν γιὰ πάντα ἀναπάντητα. Θεωρεῖ ἐν τούτοις ὅτι πρέπει σὲ ὅλα τὰ θέματα νὰ ἀκολουθεῖται καὶ νὰ προεκτείνεται ὡς τίς τελευταῖες ἐσχατιές, ὁ δρόμος τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου.

Ἦδη ἀπὸ τὸ πρῶτο κεφάλαιο, πα-

ραδέχεται ότι οι επιστήμονες που θέλουν να έπεκταθούν σε έρωτήματα όπως, γιατί ο κόσμος είναι αυτοί που είναι; Γιατί αυτοί οι φυσικοί νόμοι και όχι άλλοι; Έχει ο κόσμος νόημα και σκοπό ή είναι προϊόν τυφλής τύχης; φεύγουν από το καθαυτό πεδίο της επιστήμης και κάνουν μεταφυσική.

Αναγνωρίζει ότι μετά την κριτική που ή παραδοσιακή μεταφυσική υπέστη από τους Hume και Kant δεν μπόρεσε πια να ευσταθήσει σαν επιστήμη, όμως αυτό δεν άπεγοήτευσε μερικούς φιλοσόφους και επιστήμονες που εξακολούθησαν να θέλουν να κάνουν εικασίες για το τί υπάρχει πίσω από την επιφάνεια των φυσικών γεγονότων που υπόκεινται στην παρατήρησή μας.

Ακόμη, ή συσσώρευση νέων στοιχείων που συγκεντρώθηκαν από τις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών στα πεδία της φυσικής, της κοσμολογίας και της πληροφορικής επανεκέντρισαν το ενδιαφέρον για τα παραδοσιακά μεταφυσικά θέματα. Η μελέτη της τεχνητής νοημοσύνης π.χ. επανέθεσε το πρόβλημα της σχέσεως σώματος και διανοίας, ή κβαντική μηχανική απέκάλυψε την στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ παρατηρητού και παρατηρουμένων και τέλος ή θεωρία των μη γραμμικών δυναμικών συστημάτων που απέκτησε δημοτικότητα ως «θεωρία του χάους» απέκάλυψε ότι ή σχέση μεταξύ του χρονικώς άμεταβλήτου και του χρονικώς μεταβλητού απέχει πολύ από του να είναι άπλη.

Οι φυσικοί άρχισαν να συζητούν για μεγάλες ένοποιητικές θεωρίες, τις «Θεωρίες για το κάθε τι» ή «TOE» και για αυτή την ίδια την φύση των φυσικών νόμων. Γιατί προτιμήθηκαν οι νόμοι αυτοί από την φύση και όχι κάποιοι άλλοι; Γιατί άραγε να εκφράζονται αυτοί με μαθηματικό τρόπο; Ήταν αυτό άπαραίτητο; Άν οι φυσικοί νόμοι ήταν

διαφορετικοί, θα μπορούσαν να διαμορφώσουν ένα άλλο σύμπαν που να περιέχει σκεπτόμενα όντα, ικανά να το παρατηρούν;

Έτσι κατέληξε ό όρος «μεταφυσική» να υποδηλώνει «Θεωρίες περι των θεωριών της φυσικής».

Κατά τον Davies, το έργο του θεωρητικού φυσικού, συνίσταται στο να έπινοεί «πρότυπα» ιδεατά, μαθηματικά μοντέλα που άποσκοπούν στην σύλληψη όρισμένων πλευρών της πραγματικότητας, περιορισμένης βέβαια έκτάσεως. Τα πρότυπα αυτά παίζουν τον ρόλο «σμπάντων – παιχνιδιών» που μπορούν να εξετασθούν καθ' ένα ξεχωριστά και να βοηθήσουν στην συναγωγή συμπερασμάτων που να έχουν έφαρμογή στον πραγματικό κόσμο. Αυτά τα «σμπαντα – παιχνίδια» αναφέρονται με τα όνόματα των έπινοητών τους, όπως π.χ. το υπόδειγμα Thirring, το υπόδειγμα Sugawana, το σύμπαν TAUB-NUT, το σύμπαν KRUSKAL κ.λ.π.

Προσφέρονται στους θεωρητικούς έρευνητές ως υποδείγματα έπιδεκτικά μαθηματικής έπεξεργασίας, ως αντικατάσταση πλέον ρεαλιστικών μοντέλων που ή μαθηματική τους αντιμετώπιση θα ήταν άδύνατος. Ό ίδιος ό Davies άσχολεϊται με την έρευνα κβαντικών φαινομένων σε μονοδιάστατα πρότυπα. Ουδεις βεβαίως ισχυρίζεται ότι το σύμπαν είναι μονοδιάστατο.

Η όλη ιστορία άποτελεϊ μιαν άπλουστευτική παραδοχή, με το σκεπτικό ότι μερικές πληροφορίες που άφορούν σε όρισμένα είδη φυσικών νόμων, συναγόμενες στα άπλουστευμένα μοντέλα μπορεί να έχουν έφαρμογή και στους πραγματικούς νόμους του σμπαντός μας.

Παλαιά και νέα πρότυπα

Στην συνέχεια, ό Davies κάνει μιá

ιστορική ανάδρομη στην αρχαιότητα, στον Πλάτωνα και στον Ἀριστοτέλη, αντιπαράθετοντας και την αποκάλυψη του Θεού δια μέσου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὸν Ἰουδαϊκὸ λαό, μέσα στην πορεία τῆς ἱστορίας και τὴν περιγραφή τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὅπως ἐκτίθεται στην Γένεση. Προχωρεῖ ὕστερα νὰ ἐξετάσει τὴν διαμόρφωση τῶν ἀντιλήψεων περὶ αἰωνιότητος τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστιανισμοῦ, θεωρεῖ ὀρθὴ τὴν διατύπωση τοῦ Ἁγ. Αὐγουστίνου γιὰ τὴν ὄχι «ἐν χρόνῳ» ἀλλὰ «μετὰ τοῦ χρόνου» δημιουργία τοῦ κόσμου και βλέπει τὴν δυσκολία συμβιβασμοῦ τῶν πλατωνικῶν ἀπόψεων μετὰ τὴν χριστιανικὴ θεολογία. Σ' αὐτὴν τὴν δυσκολία ἀποδίδει και τὴν ἀποτυχία τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου στην ἀπόπειρα συνδυασμοῦ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας μετὰ τὴν μεθόδους τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Προχωρεῖ κατόπιν στὶς ἐξελίξεις ποὺ σημειώθηκαν στην μεσαιωνικὴ περίοδο, ποὺ κατέληξαν σὲ νέους τρόπους θεωρήσεως τοῦ κόσμου. Ὁ Roger Bacon και ὁ Γαλιλαῖος εἰσάγουν τὴν παρατήρηση και τὸ πείραμα, ἡ λογικὴ τάξις ποὺ παρατηρεῖται στην φύση θεωρεῖται ὡς προερχομένη ἀπὸ τὸν Θεὸ ποὺ ἔθεσε τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἡ ἄποψη αὐτὴ, πρυτανεῖ και τὴν Νευτώνειο φυσικὴ.

Μετὰ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἀνάδρομὴ ἔρχεται στην ἐξέταση τῶν μεταφυσικῶν ἀπόψεων σχετικὰ μετὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ κόσμου, ποὺ δημιουργήθηκαν σὲ συσχετισμὸ μετὰ τὰ ἐκάστοτε δεδομένα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐξελίξεων.

Μετὰ τὴν συσσώρευση τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων και τὴν ἐρμηνεία ὄλο και περισσοτέρων φαινομένων μετὰ τὴν ἐπιστημονικὴ σκέψη, ἄρχισε νὰ δημιουργεῖται ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἐπιστῆμη θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγήσει τὰ πάντα. Ἐπίκληση τῆς ἰδέας τοῦ Θεοῦ – σύμφωνα

μετὰ αὐτὴ τὴν νοοτροπία – θὰ μπορούσε νὰ γίνεται ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐπιστῆμη ἀφήνει κενά.

Ἅ Ο Κοσμολογικὸς Δαρβινισμὸς

Στὴν προσπάθεια νὰ καλυφθοῦν τὰ κενά, οἱ ὄπαδοὶ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ ἐπιστῆμη θὰ τὰ ἐξηγήσει ὄλα, ἐπενόησαν ἀπερίγραπτο πλῆθος ἰδεῶν – μοντέλων ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ὕπαρξη τοῦ κόσμου, χωρὶς τὴν ἀνάγκη ἑνὸς Θεοῦ – Δημιουργοῦ.

Πολλὲς τέτοιες ἰδέες εἶχαμε τὴν εὐκαιρία και ἄλλοτε νὰ ἐξετάσουμε στὸ προηγούμενο βιβλίο τοῦ Davies ὁ Θεὸς και ἡ Σύγχρονη Φυσικὴ, ὅπως εἶναι τὰ «σύμπαντα – βρέφη» ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἄλλα «μητρικὰ σύμπαντα», τὰ παραλλήλως ἐξελισσόμενα σύμπαντα τοῦ Everett, μετὰ τὰ ὅποια ἀποφεύγεται ἡ σχιζοφρενικὴ εἰκόνα τῆς «νεκροζώντανης γάτας» τοῦ Schrodinger κ.λ.π.

Ἄς ἀναφερθεῖ ἐδῶ ὡς ἰδιαίτερα ἀξιοπερίεργο ὅτι στὸ βιβλίο «Ἡ Διάνοια τοῦ Θεοῦ» περιλαμβάνεται ἄλλη μία παραλλαγή τῆς θεωρίας τῶν πολλῶν συμπάντων, ποὺ διατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Lee Smolin.

Ἄναχωροῦμε πάλι ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι κβαντικὲς διακυμάνσεις μποροῦν ἀπὸ ἕνα «μητρικὸ σύμπαν» νὰ προκαλέσουν τὴν γέννηση ἑνὸς συμπαντος-βρέφους. Μία περίστασις ποὺ εὐνοεῖ τὴν «γέννηση» ἑνὸς τέτοιου βρέφους, εἶναι ὁ σχηματισμὸς μιᾶς μελανῆς ὀπῆς. Σύμφωνα μετὰ τὴν κλασσικὴ βαρυτικὴ θεωρία, ἡ μελανὴ ὀπή περιέχει μιὰν ἀνωμαλία ποὺ θεωρεῖται ὡς ἕνα εἶδος συνόρου τοῦ χωροχρόνου.

Μετὰ τὴν κβαντικὴ ἐκδοχή, ἡ ἀνωμαλία αὐτὴ κατὰ κάποιον τρόπο ἀμβλύνεται. Δὲν γνωρίζομε πῶς ἀκριβῶς ἀλλὰ τὸ «ὄξυ χωροχρονικὸ σύνορο» ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἕνα εἶδος σήραγγος, λαίμοῦ ἢ ὀμφαλίου λώρου ποὺ συνδέει τὸ ἀρχικὸ μας σύμπαν μετὰ τὸ νέο, τὸ

βρεφικό. "Όπως προκύπτει από την κβαντική αυτή κοσμολογία, μία μελανή όπη είναι δυνατόν να «έξατμισθεί» κόβοντας τον όμφάλιο λώρο, και εισάγοντας το βρεφικό σύμπαν σε μία ανεξάρτητη σταδιοδρομία. 'Ο Smolin, αναλύοντας ακριβέστερα αυτή την υπόθεση, συμπεραίνει ότι κάτω από όρισμένες συνθήκες, οί κβαντικές διακυμάνσεις προκαλούν μικρές αλλιώσεις των νόμων τής φυσικής και ειδικώς επηρεάζουν τις μάζες και τὰ ηλεκτρικά φορτία των σωματιδίων ώστε στο θυγατρικό σύμπαν τὰ μεγέθη αυτά να διαφέρουν από τὰ αντίστοιχα του μητρικού. Το θυγατρικό λοιπόν εξελίσσεται ελαφρώς διαφορετικά από τὸ ἀρχικό, τὴν μητέρα του. "Επειτα από ἀρκετὲς γενεές, μπορεί να ἐπέλθουν με αὐτὸ τὸν τρόπο μεγάλες διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ πολλὰ σύμπαντα. Τότε ὁμως εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐκεῖνα πού θὰ διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὸ δικό μας, δὲν θὰ μπορέσουν να παραγάγουν ἀστέρες ὡς αὐτοὺς πού ξέρουμε (δεδομένου ὅτι ὁ σχηματισμὸς ἀστέρων ἀπαιτεῖ πολὺ εἰδικὲς συνθήκες). 'Επειδὴ ὁμως οί μελανὲς ὀπὲς σχηματίζονται ἀπὸ νεκρὰ ἄστρα (βαρυτικὴ κατάρρευση) σύμπαντα χωρὶς ἀστέρες, δὲν ἔχουν πιθανότητες να διαμορφώσουν μελανὲς ὀπὲς καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ «γεννήσουν» νέα βρεφικὰ σύμπαντα. 'Αντιθέτως, σύμπαντα με παραμέτρους κατάλληλες γιὰ τὴν παραγωγή πολλῶν ἀστέρων, θὰ σχηματίσουν μελανὲς ὀπὲς καὶ θὰ γεννήσουν πολλὰ σύμπαντα-βρέφη με τιμὲς παραμέτρων παραπλήσιες ἐκείνων πού ἔχουν οί μητέρες τους. Θὰ ὑπάρξει, λοιπὸν, διαφορὰ σὲ κοσμικὴ «γονιμότητα» πού νὰ ἐπενεργεῖ δίκην «*Δαρβινείου φυσικῆς ἐπιλογῆς*». Παρ' ὅλον ὅτι τὰ σύμπαντα δὲν νοοῦνται βέβαια ἀνταγωνιζόμενα μεταξύ τους (ὅπως συμβαίνει στὰ ἔμβια ὄντα), μπορούμε νὰ διακρίνουμε μεταξύ ἐπιτυχῶν καὶ ὀλιγώτερο ἐπιτυχῶν συμπάντων.

Εὐλογον εἶναι λοιπὸν νὰ ὑπερισχύσει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιτυχῶν συμπάντων, πού εἶναι ἀποτελεσματικοὶ παραγωγοὶ ἀστέρων. 'Ο Smolin προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο καὶ συμπεραίνει ὅτι ἀφοῦ οί ἀστέρες εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ζωῆς καὶ τὰ ἀστροπαραγωγικὰ σύμπαντα πλεονάζουν, ἡ ζωὴ δὲν πρέπει νὰ νοεῖται ὡς ἔκτακτος σπανιότητος ἀλλ' ἀπεναντίας θὰ πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι τὰ περισσότερα σύμπαντα θὰ εἶναι κατοικίσιμα. Παρὰ τὴν ἔλκυστικότητά της, δὲν φαίνεται σαφῶς ἂν ἡ θεωρία τοῦ Smolin ἐξηγεῖ καλλίτερα τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ συμπαντος. 'Η σύνδεση βιολογικῆς καὶ κοσμολογικῆς ἐπιλογῆς εἶναι κάτι ἔλκυστικό, ἀλλὰ καὶ πάλι μένει τὸ ἐρώτημα γιατί οί φυσικοὶ νόμοι εὐνοοῦν μιὰ τέτοια σύνδεση.

'Ο πλοῦτος τῶν ἐκδοχῶν πού περιγράφονται εἶναι ἐξαιρετικὰ μεγάλος.

'Αναφέρονται οί ἀντιλήψεις τοῦ Einstein γιὰ ἓνα σύμπαν πεπερασμένο χωρὶς πέρατα. Περιγράφεται ἡ ἐξέλιξη τοῦ συμπαντος ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ ἔκρηξη καὶ μετὰ, ἐκτίθενται οί δυνατότητες τῆς ἐπ' ἄπειρον διαστολῆς, ἂν ἡ ὕλη πού περιέχει τὸ σύμπαν εἶναι λιγώτερη ἀπὸ ἓνα κρίσιμο ὄριο, καθὼς καὶ τὸ ἐνδεχόμενο τῆς βαρυτικῆς καταρρέυσεως στὴν περίπτωση ὑπάρξεως ἐπαρκῶς ὕλης καὶ τῆς ἐπανόδου στὴν ἀρχικὴ ἀνωμαλία. 'Εκτίθεται ἡ ἄποψη τοῦ νὰ ὑπάρχουν διαδοχικὲς ταλαντώσεις ἀνάμεσα στὰ ὄρια πού ἀντιπροσωπεύουν οί ἀκραῖες ἀνωμαλίες πού χαρακτηρίζονται ὡς «*μεγάλη ἔκρηξη*», «*μεγάλη κατάρρευση*» κ.λ.π.

'Επιχειρεῖται ἀκόμη ἡ «προσομοίωση» τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς με ἓνα μαθηματικὸ παίγνιο πού βασίζεται σὲ τρεῖς ἀπλοὺς κανόνες πού ὀρίζουν ἀντιστοίχως τὴν «γέννηση», τὴν «ἐπιβίωση» καὶ τὸν «θάνατο». Με αὐτὸ τὸ παίγνιο παράγονται καὶ ἀναπαράγονται σχέδια ἐπάνω σὲ μιὰ ὀθόνη ἠλεκτρονι-

κού ύπολογιστοῦ. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ ἀντιστοιχία τῶν τριῶν κανόνων τοῦ παιγνίου πρὸς τὰ τρία θεμελιώδη γεγονότα (γένεση, ἐπιβίωση, θάνατος) ποῦ συνοδεύουν ἀναπόσπαστα τὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς, ὤθησαν τοὺς μαθηματικοὺς νὰ ὀνομάσουν αὐτὸ τὸ παίγνιο LIFE = ζωή.

Μὲ αὐτὰ τὰ δεδομένα, καθίσταται δυνατό νὰ «προσομοιωθεῖ» ἡ ἀρχή, ὁ σχηματισμὸς καὶ ἡ ἐξέλιξη τοῦ σύμπαντος ποῦ διέπεται ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους, μὲ τὴν λειτουργία ἑνὸς ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστοῦ ποῦ παράγει πληροφορίες, ξεκινώντας ἀπὸ μερικὰ ἀρχικὰ δεδομένα (ποῦ ἀντιστοιχίζονται στὶς λεγόμενες «φυσικὲς σταθερές») καὶ προχωρώντας σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολές ἑνὸς προγράμματος μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι ἐφωδιασμένος, ὅπου τὸ πρόγραμμα ἀντιστοιχεῖ στοὺς φυσικοὺς νόμους.

Δὲν εἶναι βέβαια δυνατόν, μέσα στὸν χῶρο μερικῶν σελίδων νὰ ἐκτεθοῦν ὅλες οἱ ἀπόψεις ποῦ περιλαμβάνει τὸ βιβλίο τοῦ Davies. Ὅμως, ἡ κριτικὴ ἀνάλυση τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ὁ Davies κάνει ἐπάνω σ' αὐτὲς τὶς ἀπόψεις, ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ προτεινόμενα πρότυπα δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὰ, ὥστε νὰ μὴν ἀφήνει χάσματα καὶ ἀμφιβολίες. Ἔτσι ἡ ἰδέα ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει μία πλήρης ἐξήγηση γιὰ τὸ κάθε τι – ἕνα κλειστὸ σύστημα διανοημάτων περιέχον ἐξήγηση γιὰ κάθε φυσικὴ καὶ μεταφυσικὴ ὑπάρξη – θυμίζει τὸ μαρτύριο τοῦ Ταντάλου: ὅταν ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς φαίνεται ἐγγύτατα στὴν πραγματοποίησή του, κάτι συμβαίνει καὶ ὁ στόχος ἀπομακρύνεται.

Ποιὰ ἐμπιστοσύνη ὅμως μπορούμε νὰ ἔχουμε καὶ στὴν ἰδέα ὅτι τὸ ζητούμενο τοῦ προβλήματός μας δὲν εἶναι μιὰ χίμαιρα;

Χελῶνες, πύργος καὶ βρόχοι

Ἄ Οὐ Hawking στὸ «Χρονικὸ τοῦ χρό-

νου» διηγεῖται τὴν ἱστορία μιᾶς γυναίκας ποῦ παρακολουθώντας μιὰ διάλεξη γιὰ τὸ σύμπαν, ἔκρινε σκόπιμο νὰ διακόψει τὸν ὀμιλητὴ λέγοντας ὅτι ἡ ἴδια ἔχει μιὰ καλλίτερη γνώση τοῦ πράγματος. Καὶ ἐδήλωσε ὅτι ὁ Κόσμος ὅλος εὑρίσκεται ἐπάνω σὲ μιὰ ἐπίπεδη πλάκα ποῦ βασίζεται ἐπάνω στὸ κέλυφος μιᾶς γιγαντιαίας χελῶνας. Κι ὅταν ὁ ὀμιλητὴς τὴν ρώτησε ἐπάνω σὲ τί βασίζεται ἡ χελώνα, ἐκείνη ἀπάντησε: ἐπάνω σὲ μιὰ ἀτελεύτητη σειρὰ ἀπὸ χελῶνες ποῦ εἶναι ἡ μιὰ ἐπάνω στὴν ἄλλη.

Ἡ ἱστορία αὐτὴ, συμβολίζει τὸ πρόβλημα ποῦ ἀντιμετωπίζουν ὅσοι θέλουν νὰ βροῦν τὶς ἔσχατες ἀπαντήσεις σὲ σχέση μὲ τὸ μυστήριό τῆς ὑπάρξεως τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ζητᾶμε νὰ ἐξηγήσωμε τὸν κόσμο μὲ κάτι πιὸ θεμελιώδες ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἴσως ἕνα σύνολο ἀπὸ αἷτια, ποῦ μὲ τὴν σειρὰ τους βασίζονται σὲ κάποιους νόμους ἢ ἀρχές τῆς φυσικῆς, μὰ καὶ γι' αὐτὰ, ζητᾶμε νὰ ἀναχθοῦμε σὲ μιὰ στάθμη ἀκόμα πιὸ θεμελιώδη κ.ο.κ.

Ποῦ μπορεῖ νὰ καταλήγει μιὰ ἀλυσίδα τέτοιων συλλογισμῶν; Δύσκολο νὰ ἱκανοποιηθεῖ κανεὶς ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀπέρμονα ἀκολουθία ἀναγωγῶν. Ὁ κοσμολόγος John Wheeler διακηρύσσει: «Ὁχι πύργος ἀπὸ χελῶνες!» Δὲν εἶναι ἀποδεκτὸ ἕνα πλαίσιο ἰδεῶν ποῦ βασίζεται σὲ ἕνα ὑπόστρωμα ἰδεῶν κάποιας βαθύτερας στάθμης, κι αὐτὸ τὸ ὑπόστρωμα σὲ ἕνα ἄλλο κ.ο.κ. ἐπ' ἀπειρον, σὰν μιὰ σειρὰ εἰδώλων παραλλήλων κατόπτρων ποῦ χάνεται στὸ σκότος.

Τί μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ ἐναλλακτικὴ λύση; Θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει μιὰ «ὑπερχελώνα» ποῦ νὰ στέκεται στὴν βάση τοῦ πύργου τῶν χελωνῶν καὶ νὰ εἶναι «αὐτοῦποστηριζομένη»; Κάτι τέτοιο θὰ ἀντιστοιχοῦσε στὶς ἀπόψεις τοῦ Spinoza ποῦ ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ κόσμος δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι διαφορετικὸς

ἀπὸ αὐτὸ πὸ εἶναι καὶ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶχε περιθώριο γιὰ ἄλλη ἐπιλογή. Τὸ σύμπαν τοῦ Spinoza ὑποστηρίζεται ἀπὸ μιὰν «*ὑπερχελώνα*» καθαρῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος.

Ὅμως μιὰ τέτοια ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ ἀναγκαιῦ βρίσκεται σὲ ἀντίφαση μὲ τὸ διαπιστούμενο γεγονός τῆς ὑπάρξεως μέσα στὸν κόσμον μιᾶς περιοχῆς γιὰ τὸ τυχαῖο, ὅπου ἡ ἀκριβῆς πρόβλεψη εἶναι ἀδύνατη ὅπως συμβαίνει στὰ κβαντικά φαινόμενα καθὼς καὶ στὰ μὴ εὐσταθῆ δυναμικὰ συστήματα.

Τόσο ὁ «*χελωνόπυργος*», ὅσο καὶ ἡ αὐτοδύναμη ὑπερχελώνα δὲν μᾶς ἱκανοποιοῦν. Μιὰ τρίτη διέξοδος ὅμως ἐπιχειρήθηκε ἀπὸ τὸν John Wheeler πὸ πρότεινε ἓνα κλειστὸ κύκλο ἀλληλοδιαδόχων αἰτίων, κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα στηρίζει τὸ προηγούμενόν του ἐνῶ στηρίζεται στὸ ἐπόμενο. Κατὰ τὸν Wheeler ἡ Φυσικὴ δίνει λαβὴ γιὰ νὰ σχηματισθεῖ ὁ συνδυασμὸς «*παρατηρητῆς-συμμετοχῆ*». Ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς «*παράγει*» αὐτὸ πὸ ὀνομάζουμε «*πληροφορία*» καὶ ἡ πληροφορία μὲ τὴν σειρά τῆς παράγει Φυσικὴ, κλείνοντας ἔτσι τὸν βρόχο.

Ὁ ὅρος παρατηρητῆς – συμμετοχῆ προέρχεται ἀπὸ τὶς ἰδέες τῆς κβαντικῆς φυσικῆς, κατὰ τὶς ὁποῖες παρατηρητῆς καὶ παρατηρούμενος κόσμος εἶναι στενά συνυφασμένα μεταξύ τους, ἀποτελώντας ἓνα ἐνιαῖο ὅλον.

Ἡ ἐρμηνεία πὸ ὁ Wheeler δίνει στὴν κβαντομηχανικὴ εἶναι ὅτι μόνον μέσω τῆς παρατηρήσεως ἡ φυσικὴ πραγματικότης τοῦ κόσμου γίνεται ὑπαρκτή. Ὅμως, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ὑπὸ παρατήρησιν κόσμος παράγει τοὺς παρατηρητὰς οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν συγκεκριμενοποίηση τῆς ὑπάρξεώς του. Αὐτὴ ἡ συγκεκριμενοποίηση ἐπεκτείνεται καὶ στοὺς φυσικοὺς νόμους, διότι ὁ Wheeler ἀπορρίπτει ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἔννοια τῶν αἰώνιων φυσικῶν νόμων. Οἱ φυσικοὶ νόμοι πρέπει νὰ ἄρχισαν νὰ ὑ-

πάρχουν ἀπὸ τὴν στιγμή τῆς μεγάλης ἐκρήξεως καὶ μετὰ. Ὡστε ἀντὶ νὰ προσφεύγει σὲ ἀχρόνους καὶ ὑπερβατικούς νόμους πὸ θάπρεπε νὰ φέρουν τὸ σύμπαν στὴν ὑπαρξη, ὁ Wheeler προτιμᾷ τὴν εἰκόνα ἐνὸς «*αὐτοδιεγειρομένου κυκλώματος*» ὅπου τὸ φυσικὸ σύμπαν ἔλκει τὸν ἑαυτὸ του στὴν ὑπαρξη ὅπως τὸ παιδί τοῦ παραμυθιοῦ πὸ μποροῦσε νὰ ξεκολλάει ἀπὸ τοὺς βάλτους, τραβώντας τὰ κορδόνια τῶν παπουτσιῶν του.

Ὁ Wheeler ἐπεννόησε καὶ ἓνα σύμβολο γιὰ τὴν ἀπεικόνιση τῆς ἰδέας του, ἓνα U πὸ ἔχει στὸ δεξί του σκέλος τὴν μεγάλη ἐκρηξη καὶ στὸ ἀριστερό, τὸ μάτι τοῦ παρατηρητοῦ πὸ ἐμφανίζεται σὲ κάποια φάση καὶ κοιτάζει πρὸς τὰ πίσω (τὸ ἄλλο σκέλος) γιὰ νὰ παρατηρεῖ τὴν ἀρχή.

Τὸ γράμμα U ὑποδηλοῖ τὴν λέξη σύμπαν, "Universe". Ὁση σαφήνεια κι ἂν ἔχουν αὐτὰ τὰ «*βροχοειδῆ*» συστήματα δυστυχῶς δὲν δίνουν πλήρη ἐξήγηση τῶν πραγμάτων, γιὰ πάντα μπορεῖ κανεὶς νὰ ρωτήσῃ: Γιατί ἄραγε αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὁ βρόχος; Ἡ ἀκόμη, γιατί νὰ ὑπάρχουν ὅπωςδῆποτε βρόχοι; Ἀκόμη καὶ σ' ἓνα κλειστὸ βρόχο ἀπὸ χελῶνες, ἰσχύει τὸ ἐρώτημα γιὰτί ἄραγε χελῶνες;

Εἶναι χαρακτηριστικὸ μας τὸ νὰ ὑποβάλλουμε ἐρωτήσεις καὶ νὰ ζητᾶμε ἐξηγήσεις ὅταν θέλουμε νὰ κατανοήσουμε κάτι. Εἶναι ὅμως ὁ τρόπος αὐτὸς ἐπαρκῆς γιὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὴν κατανόηση τῆς τελικῆς πραγματικότητος;

Ἀποκλείεται ἄραγε ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως τοῦ συμπαντος νὰ μὴν ἐπιδέχεται ἐξηγήσεις τοῦ τύπου πὸ μᾶς εἶναι συνήθης; Τὸ νὰ μὴ μποροῦμε νὰ βροῦμε μιὰν ἐξήγηση, δὲν σημαίνει ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι παράλογο ἢ ὅτι στερεῖται νοήματος. Μπορεῖ καὶ νὰ σημαίνει ὅτι ἡ κατανόηση τοῦ λόγου ὑπάρξεως τοῦ συμπαντος καὶ τῶν χαρακτηριστι-

κῶν πού αὐτὸ ἔχει, ὑπερβαίνει τὶς δυνατότητες τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ. Σήμερα γνωρίζουμε ὅτι ἀκόμα καὶ στὰ μαθηματικά, τὴν πιὸ ἐκλεπτυσμένη, ἀκριβῆ καὶ αὐστηρὴ μορφή σκέψεως, ὑπάρχουν παράδοξα καὶ ἀβεβαιότητες. Ὁ Gödel μᾶς ἔδειξε μὲ τὸ θεώρημά του ὅτι ἡ ἀξιωματικὴ μέθοδος μὲ τὴν ὁποία ἐξάγουμε λογικὰ συμπεράσματα μὲ βάση ἓνα δεδομένο πεπερασμένο σύνολο προϋποθέσεων δὲν μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σ' ἓνα σύστημα πού νὰ εἶναι ἀποδεδειγμένως πλήρες καὶ συνεπές. Θὰ ὑπάρχουν καὶ ἀλήθειες πού ἡ ἀπόδειξή τους θὰ ὑπερβαίνει τὶς δυνατότητες τοῦ συστήματός μας καὶ πού δὲν θὰ μπορούμε νὰ καταλήξουμε σ' αὐτές, ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ συλλογὴ πεπερασμένου πλήθους ἀξιωμαμάτων.

Ἡ ἀναζήτησις ἑνὸς λογικοῦ συστήματος πλήρους καὶ συνεποῦς πού νὰ ἐξηγεῖ τὸ κάθε τι εἶναι καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία. Ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν «καβαλιστικὸ ἀριθμὸ» τοῦ Gregory Chaitin, μπορεῖ ἓνα πρᾶγμα νὰ ὑπάρχει μὲ ἓνα ἀφηρημένο τρόπο, ἢ ὑπαρξή του νὰ μᾶς γίνεται γνωστή, νὰ μᾶς γίνονται ἀντιληπτὰ κάποια «πολλοστημόρια»

του κι ὁμως νὰ μὴ μπορούμε νὰ γνωρίσουμε τὴν ὀλική του μορφή, μὲ βάση τὴν λογικὴ σκέψη.

Κι ὁ Davies δηλώνει:

Νομίζω ὅτι ἐφ' ὅσον ἐπιμένουμε νὰ ταυτίζουμε τὸ ρῆμα «κατανοῶ» μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ὄρου «λογικὴ ἐξήγησις» ὅπως αὐτὸς νοεῖται συνήθως στὴν ἐπιστήμη, θὰ καταλήγουμε ἀναπόφευκτα στὰ ἀδιέξοδα τῆς ἱστορίας μὲ τὶς χελῶνες: εἴτε μιὰ ἀτέρμονα σειρά ἀπὸ χελῶνες, εἴτε μιὰ μυστηριώδη αὐτο-εξηγουμένη ὑπερχελώντα εἴτε ἓναν ἀνεξήγητο βρόχο ἀπὸ χελῶνες. Θὰ ὑπάρχει πάντα κάποιο μυστήριον στὸ τέλος τοῦ σύμπαντος. Δὲν ἀποκλείεται ὁμως νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τρόποι γνώσεως πού νὰ ἱκανοποιῶν τὸν ἐρευνητικὸ νοῦ. Στὸν δρόμο γιὰ τὴν γνώση – ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν τελικὴ γνώση, ὑπάρχουν ἄραγε ἄλλοι τρόποι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀναζήτησις καὶ τὴν λογικὴ σκέψη; Πολλοὶ ἄνθρωποι ἀπαντοῦν: Naί, ὑπάρχει τέτοιος δρόμος: λέγεται «μυστικὴ γνώσις».

(Συνεχίζεται)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ

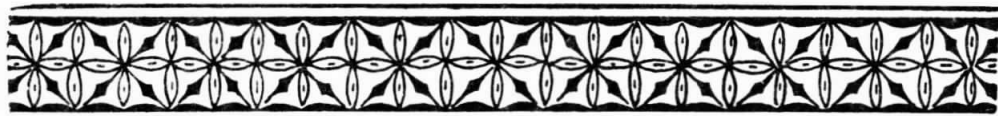
Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τὸ νόημα τοῦ σταυροῦ ἀπόκρυφο
πίσω ἀπὸ γρανίτη λέξις πού τὸ κρύβει.
Δὲν συλλαβίζεται μὲ τῆς φωνῆς τὸν ἦχο,
κανεὶς δὲν τὸ μαθαίνει μὲ γραμματικὴ.

Στὸν στεφανωμένο μὲ ἀγκάθι φράχτη
ἡ ἀγάπη σκαρφαλώνει μὲ τὴν πράξις
καὶ σκύβει γιὰ νὰ δεῖ τὸν Ἀναστημένο
πού σεργιανίζει μὲς στὸ μυστικὸ Του κῆπο.

Σ' αὐτοὺς πού κάλεσε κοντὰ Του ἐκλεκτοὺς
στὴ λογιζομένη Του ἐξηγεῖ πλευρὰ
καὶ σῶν χειρῶν Του τὶς πληγὲς ἀπ' τὰ καρφιά
μὲ ἀποκάλυψη τὸ φοβερὸ σημεῖο.

ΕΛ. ΜΑΪΝΑΣ

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ ΤΟ ΑΡΩΜΑ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ

Ὁ μέγας αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ Ἱπποκράτης, ποὺ ἔνοιωσε ὅτι γεννήθηκε ἰδιαίτερα προικισμένος γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ «τὴν Ὑγίαν καὶ τὴν Πανάκειαν» γιὰ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα καὶ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες, εἶδε ἀμέσως ὅτι ἡ πρώτη του δουλειὰ ἦταν νὰ φτιάξῃ σωστοὺς γιατρούς. Στὸ ἔργο του «*Νόμος*», μὴ σύντομη πραγματεία, ἐκθέτει τὴ σειρά τῶν προϋποθέσεων, τὰ βήματα ποὺ πρέπει νὰ γίνουν, τὸν «*ἀλγόριθμο*» θὰ λέγαμε σήμερα, μὲ τὰ ὁποῖα γίνεται κανεὶς σωστὸς γιατρός. Νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν χρειαζόταν ἄδεια τῆς Πολιτείας γιὰ νὰ ἐξασκήσῃ κανεὶς τὴν Ἱατρικὴν. Ἐδήλωνε γιατρὸς ὁποῖος πίστευε ὅτι θὰ μπορέσῃ νὰ τὰ καταφέρῃ. (Δὲν λείπουν καὶ σήμερα μερικοὶ πρακτικοὶ θεραπευτὲς κυρίως ὀρθοπαιδικοὶ, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ποὺ κατακτοῦν τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ κοινοῦ, χάρις στὴ δεξιότητά τους στὴν ἀνάταξη καταγμάτων καὶ ἀξαρθρωμάτων).

Ὁ πατέρας τῆς Ἱατρικῆς παίρνει σ' αὐτὴ του τὴν πραγματεία τὸ δέντρο τῆς ἱατροποιήσεως ἀπὸ τὴ ρίζα. Γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς σωστὸς γιατρός, ὠφέλιμος στὴν κοινωνία καὶ ὄχι ἐπιβλαβής, «*χρὴ τῶνδε ἐπίβολον γενέσθαι: φύσις· διδασκαλίας· τόπου εὐφυέος· παιδομαθῆς· φιλοπονίης· χρόνου*».

Χρὴ φύσις, θὰ πῆ νὰ ἔχη φυσικὴ κλίση γιὰ γιατρός. Στὴ σημερινὴ Ἀθῆνα μὲ τὶς χιλιάδες τῶν γιατρῶν βλέπει κανεὶς μέσα στὶς τάξεις τοὺς πολλοὺς πανέξυπνους ἐπαγγελματίες συχνὰ μὲ πολὺ καλὴ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση, σπουδὲς στὸ ἐξωτερικὸ, σκληροῦς δου-

λευτὲς ἀπὸ τὸν πόθο τοῦ πλουτισμοῦ, ἀρριβίστες. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζει μὴ μειοψηφία γιατρῶν ποὺ δείχνουν νὰ εἶναι ἐπιτυχημένοι χωρὶς μεγάλη προσπάθεια. Αὐτοί, γιὰ τοὺς ὁποίους θὰ ἔλεγε κανεὶς, «*αὐτὸς εἶναι γεννημένος γιὰ γιατρός*». Σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλους ποὺ ἀναδείχθηκαν γιὰ εἶχαν κότσια ἐξυπνάδας καὶ μαθήσεως, χωρὶς φυσικὴ κλίση.

Κατόπιν σὲ λογικὴ σειρά ἔρχεται τὸ «*χρὴ παιδομαθῆς*». Προτοῦ νὰ σπουδάσῃ κανεὶς γιατρός χρειάζεται μὴ προκαταρτικὴ ἢ προπαρασκευαστικὴ ἐκπαίδευση ἀπὸ τὴν παιδικὴ του ἡλικία. Νὰ διδαχθῇ Φυσικὴ, Χημεία, Βιολογία, Ἀνθρωπολογία, Ψυχολογία. Νὰ ἐθισθῇ ἐπίσης στὸ νὰ πλησιάσῃ στὸν πόνο, ὅπου τὸν βλέπει, καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ τὸν ἀνακουφίσῃ καὶ ὄχι νὰ φεύγῃ γιὰ νὰ μὴ δῆ τὸ δυσάρεστο ἢ ὀδυνηρὸ θέαμα.

Καὶ ὕστερα «*χρὴ διδασκαλίας*». Ἡ ὁποία μάλιστα πρέπει νὰ γίνῃ ἐντὸς «*τόπου εὐφυέος*». Πρέπει δηλαδὴ ὁ μέλλων γιατρός νὰ παρακολουθήσῃ πολλὰ μαθήματα καὶ νὰ μελετήσῃ, νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ μελετᾷ κατὰ κόρον καὶ συνεχῶς, καὶ πρὶν νὰ ἐξασκήσῃ τὴν Ἱατρικὴν καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκειά της σταδιοδρομίας του. Βασικὴ ὑποχρέωση τοῦ ἐπιστήμονα εἶναι τὸ νὰ «*ἐπίσταται*». Τὸ πλάτος καὶ τὸ πλῆθος μᾶλλον τῶν γνώσεων ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν Ἱατρικὴ εἶναι πολὺ μεγάλο. Καὶ δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἡ διδασκαλία ἀπὸ τὴν ἔδρα καὶ τὸ διάβασμα τῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν (ἂν καὶ αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητα). Χρειάζεται καὶ ἡ ἐποπτεία ἀπὸ τὸ κρεβ-

βάτι του άρρώστου, μέσα στο χειρουργείο, μέσα στο έργαστήριο.

Και ό εύφυής τόπος, δηλαδή ό κατάλληλος τόπος, για να εκπαιδευθούν γιατροί είναι ένα μεγάλο νοσηλευτικό κέντρο, όπου συρρέουν άρρωστοι με πάσης φύσεως παθήσεις, που γίνονται πολλές έγχειρήσεις και υπάρχουν και τὰ μέσα για όλες τις έξεταστικές μεθόδους. "Όσο για τις προϋποθέσεις «φιλοπονία» και «χρόνος», ή σημασία τους είναι αυτονόητη. Φαίνεται ότι όχι μόνο σήμερα αλλά και στην εποχή του 'Ιπποκράτη έπαιρνε άρκετά χρόνια τὸ να γίνη κανείς γιατρός.

Ό άπειρος γιατρός, λέει ό 'Ιπποκράτης στο βιβλίο του «ό Νόμος», δέν έχει παρά να ταλαντεύεται ανάμεσα στην ευθυνοφοβία και τὸ θράσος. Δέν θά έχη την άνεκτίμητη άνταμοιβή που δίνει αυτό τὸ επάγγελμα: Τη χαρά ότι έσωσες μιὰ ζωή, ότι γιάτρεψες μιὰ άρρώστια.

Φθάνοντας, τέλος, στην κατακλειδα της μικρής αυτής αλλά τόσο καθοριστικής πραγματείας του πατέρα της 'Ιατρικής, βλέπουμε να άπογειώνεται πρὸς μιὰ σφαίρα που βρίσκεται πολύ πιὸ ψηλά από τις ἐπιμέρους λεπτομέρειες της ιατρικής εκπαιδευσεως: «Τὰ δὲ ιερά όντα πρήγματα ιεροῖσιν ανθρώποις δείκνυται. βεβήλοισι δὲ οὐ θέμις πρὶν ἢ τελεσθῶσιν όργίοισιν ἐπιστήμης» (δηλ. πρὶν αυτοί μνηθῶν στην ιερότητα της επιστήμης). Πράγματι, ή 'Ιατρική για τὸν 'Ιπποκράτη είναι κάτι ιερό.

ΠΕΡΙ ΙΗΤΡΟΥ

Και αυτό τὸ σύγγραμμα είναι άκρως ένδεικτικό του 'Ιπποκρατείου πνεύματος, από την πλευρά που ξετάζουμε, και ώραϊο και ένδιαφέρον.

Είναι βιβλίο γενικῶν όδηγιῶν για την όργάνωση της ιατρικής πράξεως: Του ιατροῦ, τῶν εργαλείων, τῶν επιδέσμων, τῶν έπεμβάσεων κ.λ.π. Έν τούτοις τὸ πρώτο θέμα με τὸ όποιο άσχολεῖται λεπτομερῶς είναι ή οικοδό-

μηση της προσωπικότητας του γιατροῦ, δείχνοντας έτσι ότι αυτό θεωρεῖ σαν πρωταρχικό μέλημα για την έξάσκηση της 'Ιατρικής.

Νά λοιπόν, τί απαιτεῖται πρώτα-πρώτα για μιὰ σωστή ιατρική, για μιὰ ιατρική «ύψηλης στάθμης», όπως συνειθίζεται να λένε σήμερα: 'Η πνευματική κατάρτιση γιατρῶν με σωστή προσωπικότητα, με «ύψηλης στάθμης» προσωπικότητα.

Θέλει, λοιπόν, ό 'Ιπποκράτης να- ναί ό γιατρός καθαρός, σεμνὰ ντυμένος, έλαφρὰ άρωματισμένος. Να έχη τὸ χρώμα της ύγείας.

'Αλλά πέρα από αυτά τὰ επιφανειακά, «δεῖ σκοπέειν τάδε περι την ψυχὴν τὸν σώφρονα, μη μόνον τὸ σιγᾶν (έχε- μύθεια), αλλά και περι τὸν βίον πάνυ εϋτακτον... τὸ δὲ ἦθος είναι καλὸν και αγαθόν, τοιοῦτον δὲ όντα πᾶσι και σεμνὸν και φιλόανθρωπον».

Νά είναι σοβαρός αλλά όχι βλοσυρός. Να μην είναι γελωτοποιός. Να είναι δίκαιος, ήθικὸς και έγκρατῆς.

Μετὰ από αυτούς τούς κανόνες τὸ βιβλίο προχωρεῖ στὰ περι του ιατροῦ.

Νά, λοιπόν, που ό άνθρωπος του χρυσοῦ αἰῶνος εἶχε πλήρη αἴσθηση της έννοιας της ήθικης, της σοβαρότητας, της αξιοπρέπειας. Τὸ πνεῦμα του Θεοῦ έκανε και στὸν έθνικὸ κόσμο προπαρασκευαστικές ένέργειες αντίστοιχες με την εμφάνιση τῶν Προφητῶν στὸν 'Ισραήλ.

"Όταν κατόπιν ἦλθε ό Θεάνθρωπος έκαμε την 'Αρετὴ πραγματοποιήσιμη για όλους τούς ανθρώπους κι όχι απλῶς ένα όνειρο. Και τὸ πνεῦμα της 'Αγάπης με τὸν άπόστολο Λουκά, τούς 'Αγίους 'Αναργύρους κ.λ.π. μπῆκε στην 'Ιατρική για να όλοκληρώση τὸ πνευματικὸ νόημα που της έδωσε ό 'Ιπποκράτης.

(Συνεχίζεται)

ΘΡΑΣ. ΚΕΤΣΕΑΣ
'Ιατρός

Ἐπίκαιρα

ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ, —ΣΤΑ ΣΟΒΑΡΑ ΟΜΩΣ!

Μ' ἓνα ἀκόμη ζήτημα, σπουδαῖο, δ' ἀσχοληθῆ καὶ πάλι ἡ στήλη, ἓνα ζήτημα πού κι αὐτό, ἀτυχῶς, χρειάζεται **πραγματικό** ἐνδιαφέρον, δηλαδή... κάποια χρήματα, πού, αὐτὴ τὴν περίοδο, ἀπὸ παντοῦ ζητοῦνται, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν φαίνεται νὰ περυσσεύουν!

Καὶ ὅμως! Δὲν χρειάζονται μόνο χρήματα, ἀλλὰ καὶ **υγυχή** — πού αὐτὴ εἶναι... σπουδαιότερη ἀπ' ὅλα τὰ σπουδαῖα.

Τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι τὸ δημογραφικό! Οἱ στατιστικὲς λένε ὅτι στὴν Ἑλλάδα μας **τόσο λίγες εἶναι** οἱ γεννήσεις, ὥστε κατάντησαν, κάθε χρόνο, νὰ εἶναι σχεδὸν λιγώτερες ἀπὸ τοὺς θανάτους!

Πρέπει, λοιπόν, ν' ἀφήσουμε νὰ μείνῃ, σὰν χώρα, ἡ Ἑλλάδα χωρὶς Ἕλληνες; Γιατί ἐκεῖ μᾶς πᾶνε τὰ πράγματα! Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι **δὲν ἔλειψαν οἱ προσπάθειες** νὰ θεραπευθῆ τὸ κακό, ἀλλὰ καμιά τους δὲν ἀπέδωσε. Εἶναι λοιπὸν φανερό ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ ἔχει **πολλοὺς καὶ δυνατοὺς ἐχθροὺς** καὶ ἄρα ὅτι ἂν αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπισημανθοῦν καὶ δὲν κατανοηθοῦν, τὸ κακό **πού ἀπειλεῖ τὴν Ἑλλάδα**, δὲν δὰ λείπῃ!

Οἱ ἐχθροὶ λοιπὸν εἶναι:

Α'. Τὸ ὅτι τὰ σύγχρονα ζευγάρια, καὶ ἰδίως οἱ γυναῖκες, δὲν θέλουν νὰ κάνουν παιδιά. Ὡς πρὸς τὴν αἰτία, λένε ὅτι φοβοῦνται τὰ ἐξοδα, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι μάλλον δικαιολογία, γιὰ νὰ μὴ ποῦν ὅτι δὲν θέλουν τοὺς κόπους καὶ τὶς δυσκολίες τῆς ἐγκυμοσύνης, τοῦ τοκετοῦ καὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν. Ἐδῶ λοιπὸν τὸ πρόβλη-

μα δὲν εἶναι τὰ χρήματα — τὸ πολὺ νὰ χρειάζεται, σὲ μερικὲς μόνο περιπτώσεις, κάποια οἰκονομικὴ διευκόλυνση στὰ νεόπαντρα ζευγάρια, πού δὲν εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ παρασχεθῆ ἀπὸ τὸ Κράτος. Ἐκεῖνο πού χρειάζεται καὶ μάλιστα πολὺ, στὴν **τυφλὰ ἐγωιστικὴν** ἐποχὴ μας, εἶναι **ἡ υγυχή, ἡ καρδιά**, πού δὰ ἐπιτρέψῃ στοὺς ἔγγαμους νὰ καταλάβουν ὅτι τὰ παιδιά, ὅταν τοὺς δοθῆ καὶ ἡ κατάλληλη ἀνατροφή, ἀποτελοῦν τὴ μοναδική, φυσικὴ καὶ πραγματικὴ, ἐξασφάλισι γιὰ τὰ γηραιά, **δηλαδή τὴν εὐτυχία**, ὅταν δὰ τὴν χρειάζονται.

Καὶ τί εἶν' αὐτὸ πού δὰ δώσῃ στοὺς ἔγγαμους αὐτὴ τὴν υγυχή; Οἱ συνηθισμένοι «**κοιτουριάρηδες**» δὰ μᾶς ἀπαντήσουν: Ἡ «**Παιδεία**». Ἄλλὰ ποῖα παιδεία δὰ δώσῃ αὐτὴ τὴν υγυχή; Ἐδῶ οἱ ἀγράμματοι καὶ ἀνιστόρητοι **κοιτουριάρηδες** ἢ δὲν δ' ἀπαντήσουν καθόλου ἢ δὰ παρουσιάσουν μόνο ἀοριστολογίες ἐντελῶς ἄχρηστες, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴ παρεδεχθοῦν ὅτι **ὁ Χριστιανισμὸς μόνο** εἶναι τὸ δένδρο πού ἔδινε, καὶ πάλι μπορεῖ νὰ δίνῃ, τέτοιους καρπούς. Ἄλλὰ τί νὰ περιμένῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ Κράτος πού παραπαίει.

Β'. Ἄλλη αἰτία, **κακούργα καὶ ἐγκληματικὴ αὐτή**, οἱ ἐκτρώσεις. Κι ἐδῶ οἱ ἀντιδράσεις εἶναι πολὺ περισσότερες, καὶ μάλιστα ἀπὸ πρόσωπα πού δικαιοῦνται κατ' ἐξοχὴν καὶ μὲ ὅλο τους τὸ δίκιο ν' ἀντιδράσουν, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ βοηθητικὸ καὶ κύριο ἰατρικὸ ἐπιστημονικὸ προσωπικὸ, δηλαδή γιὰ τὶς ἀδελφές καὶ τοὺς γιατροὺς, πού ζητοῦν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ νομοθεσία πού **τοὺς ὑποχρεώνει** νὰ ἐνεργοῦν ἢ νὰ συμπράττουν στὸ ἐγκλημα τῆς ἐκτρώσεως! Καὶ ὅμως δὲν εἰσακούσθησαν, ἀκόμη

καὶ σωματεῖο ἰατρῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν **πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν!** Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ ἡ πολιτεία **ἔχει καὶ εἰδικὴ ὑπηρεσία** – «οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ» εἶναι ὁ συγκαλυπτικός τίτλος – πού, γιὰ προστασία ἀπὸ τὶς σεξουαλικὰς ἀρρώστειες, ἀντὶ **κυρίως** νὰ προπαγανδίσῃ τὸν εὐλογημένο δεσμό τοῦ γάμου, καλλιεργεῖ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας καὶ **τὴν ἐνισχύει** παρέχοντας δωρεὰν τὴ βιαία διακοπὴ τῆς!

Κι ἐδῶ λοιπὸν τὸ καλὸ δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ ἔλλειψι χρημάτων. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα, τὰ χρήματα **ξοδεύονται** γιὰ τὸ κακὸ!

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ στήλη αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ χαιρετήσῃ **ἓνα καλὸ σπῆμα**, δηλαδὴ τὴν υἱοδέτῃσι τοῦ καλοῦ ἀγῶνα ἀπὸ ἡμερήσια ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα (θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε καὶ τ' ὄνομά τῆς, μὰς ἐμποδίζει μόνον ὁ φόβος νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὑποστηρίζουμε τὸ πολιτικὸ Κόμμα τῆς).

Ἡ αἰτία πού μᾶς ἔκαμε νὰ χαροῦμε γιὰ τὴν υἱοδέτῃσι τοῦ καλοῦ ἀγῶνα ἀπὸ ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα εἶναι ἓνα ἄρθρον τῆς πού ἀποτελεῖ μιὰ καλὴν ἀρχή, πού ἐνθουσιάζει κάθε ἔνθρωπο καλῆς θελήσεως γιὰτί, πρῶτα – πρῶτα, εἶναι ἄνετο (δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ δημοσίευσιν «στὰ γυλά» τῆς ἐφημερίδας, ἀλλὰ γιὰ **μιὰν ὀλόκληρη σελίδα τῆς**, στηριγμένη στὶς ἀπόψεις ὀνομαστῶν καὶ σπουδαίων εἰδικῶν ἐπιστημόνων πού παρουσιάζουν συγκεκριμένα περιστατικά, ἱκανὰ νὰ δεῖξουν (καὶ νὰ πείσουν κάθε ἄνθρωπο καλῆς θελήσεως) **πόσο τεράστιο κακούργημα** εἶναι αὐτὴ ἡ «**διακοπὴ τῆς κηλίσεως**». Ἀναγκαστικὰ δὲ περιορισθῶμε ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ μερικοὺς τίτλους μόνον, πολὺ ὅμως χαρακτηριστικούς. Διαβάστε λοιπὸν καί... φρίζατε: «Ξένος ἐρευ-

νητῆς (ὁ Lang – καὶ αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα) διαπίστωσε ὅτι ὅταν κόβεται ὁ ὀμφάλιος λῶρος (δηλαδὴ **πρὶν** συντελεσθῇ ὁ τοκετός) τὸ βρέφος **διαπερνᾶται ἀπὸ ρίγη**, ἀπὸ τὸ κεφάλι μέχρι τὰ χέρια καὶ μέχρι τὰ πόδια. Νευρολογικὰ **αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον**, γιὰτί ὁ ὀμφάλιος λῶρος **δὲν ἔχει νεῦρα**. «*Παρ' ὅλα αὐτά*», λέει ὁ Lang, «*συμβαίνει*». Καὶ νὰ σκεφθῇ λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης ὅτι αὐτὸ τὸ ὀλοζῶντανο μωρό, **μὲ τὸ ἱατρικὸ ξέστρο διαλύεται, λυώνει καὶ χύνεται ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς «μπεράς»!** σὰν ἓνα κόκκινο ὑγρό!

«Διεισδύστε στὴν ψυχολογία τοῦ βρέφους» συμπεραίνει ὁ ἀρθρογράφος. Καὶ προσθέτει: «**Ἄν καὶ στὴν ἐποχὴ μᾶς κυριαρχεῖ ἡ ἐλευθερία τῶν ἡθῶν, «παρ' ὅλα αὐτά ἀνακαλύπτουμε καὶ πάλι τὴ γοητεία τῆς πίστεως**». Καὶ ἀμέσως κατόπιν **«Ἐπιστροφή στὴ μονοθεΐα»!**

Ξαναγυρίζουμε, λοιπὸν, γιὰ νὰ κλείσουμε τὸ σημείωμά μας αὐτό: Τὰ χρήματα πού εἶπαμε παραπάνω ὅτι χρειάζονται, θὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ ἓναν τρίτον ἐχθρὸ τῆς σωστῆς συμπεριφορᾶς, συμπεριφορᾶς ἀπὸ ἀνθρώπους ἄξιους τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτὸς εἶναι ἡ καλλιέργεια τῶν συνειδήσεων, πού μόνον ἡ χριστιανικὴ πίστι, στηριγμένη στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ δώσῃ – ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ τὸ Κράτος ὑλικὴ βοήθεια, **πραγματικὴ ὁμῶς καὶ ὄχι δῆθεν** – ὄλων τῶν ἐγγάμων καὶ πολὺ περισσότερο τῶν δυστυχισμένων ἀγαμῶν μπετέρων!

Φαίνονται ἀδύνατα αὐτά, ἔστω πολὺ δύσκολα; Ἄλλὰ τότε;... Θὰ σθῆσουμε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Χάρτη;

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Μέσα στην γενική και επικίνδυνη για την ειρήνη σύγχυση που επικρατεί στον χώρο των Βαλκανίων, το μείζον έθνικό θέμα της Βορείου Ήπειρου άπωθείται στο περιθώριο των ενδιαφερόντων του λεγομένου έθνικού κέντρου.

Ένω, θα μπορούσε να πει κανείς, οί κίνδυνοι από την προκλητικότητα των Σκοπιανών δεν είναι άμεσοι και ή χώρα μας είναι αρκετά ισχυρή έναντι του νεοσύστατου κρατιδίου να αντιμετώπισει οποιαδήποτε έχθρική ενέργειά των, στην Βόρειο Ήπειρο συνεχίζεται και υπό το νέο «φιλελεύθερο»; καθεστώς ή καταδίωξη του έλληνικού στοιχείου και ή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αυτού, τά όποια εκτός από τις διεθνείς συμβάσεις, έχουν κατοχυρωθεί έδω και ογδόντα χρόνια με το πρωτόκολλο της Κερκύρας, τó όποιο αποτέλεσε την κατάκτηση του αυτονομιακού άγωνα της εποχής εκείνης.

Και ή έχθρική στάση των Τιράνων εκδηλώνεται σε όλους τους τομείς, προκειμένου να καμφθεί τó έθνικό και θρησκευτικό φρόνημα των Βορειοηπειρωτών. Περιορισμοί στην λειτουργία των σχολείων στις έλληνόφωνες περιοχές, άρνηση των κρατικών άρχων να επιτρέψουν την είσοδο στην Άλβανία και την ανάληψη των καθηκόντων των έψηφισμένων από τó Οίκουμενικό Πατριαρχείο Έπισκόπων της Όρθοδόξου Έκκλησίας, άπολύσεις από τόν στρατό και την άστυνομία και τις έν γενεί κρατικές ύπηρεσίες στελεχών και ύπαλλήλων έλληνικής καταγωγής, άνοχη εκ μέρους του έπίσημου κράτους των ληστρικών έπιδρομών άτάκτων Άλβανών κατά των Έλλήνων και άλλα, συνι-

στούν μία μεθοδευμένη έπιχείρηση έξαναγκασμού των τελευταίων για την άποδημία τους στην έλεύθερη πατρίδα. Είναι ή γνωστή μέθοδος την όποία έφήρμοσαν μακροχρονίως και με άποτελεσματικότητα οί Τουρκοί για τόν έλλητισμό της Πόλης, της Ίμβρου και της Τενέδου. Αυτήν ακριβώς την μεθόδευση, ή όποία οδηγεί με συνέπεια στον βαθμιαίο άφελλητισμό της Βορείου Ήπειρου και μελλοντικά στην γένεση της τελευταίας χαμένης πατρίδας, παρακολουθεί με άμηχανία και άπραξία τó έθνικό κέντρο.

Συγκεκριμένα, όπως σχολιάζουν και δόκιμοι άναλυτές της πολιτικής μας ζωής, δεν ύφίσταται καμμία σαφής πολιτική εκ μέρους της έπίσημης έλληνικής πολιτείας έπί του Βορειοηπειρωτικού για την έξουδετέρωση της ύπουλης αυτής άλβανικής άπειλής. Όπως τά πράγματα δείχνουν τά περιθώρια για την διατήρηση του βορειοηπειρωτικού έλληνισμού στις έστιές του στενεύουν. Και για την πραγματοποίηση αυτής της έθνικής έπιταγής χρειάζεται ένας πανελλήνιος συναγερμός.

Γιά να συγκρατηθεί ή πληθυσμός αυτός στην Βόρειο Ήπειρο και να έπαναπατριστεί και ένα σημαντικό ποσοστό από αυτόν που εργάζονται στην Έλλάδα προύποτίθεται ή έδραίωση του αίσθήματος της ασφάλειας, ή δυνατότητα οικονομικής ανάπτυξως της περιοχής και ή γενικότερη πνευματική βοήθεια από τó έθνικό κέντρο. Γιά την έπιτευξη των στόχων αυτών άπαιτείται ó προσανατολισμός της έπίσημης πολιτικής του έλληνικού κράτους πρòς την κατεύθυνση της κατοχυρώσεως της αυτονομίας της Βορείου Ήπειρου, βάσει και των άνεγνωρισμένων από τó 1914

μέ το πρωτόκολλο της Κερκύρας δικαιωμάτων του ελληνικού στοιχείου, ούτως ώστε να υπάρξουν οι απαραίτητες έγγυήσεις ασφάλειας προκειμένου και η ελληνική ιδιωτική πρωτοβουλία να αναπτύξει την επιχειρηματική της δραστηριότητα στην περιοχή αυτή, για να υπάρξουν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις για την επί τόπου επιβίωση των πληθυσμών αυτών και την δημιουργία κινήτρων για την παλινόσταση των ανά την Ελλάδα διασκορπισμένων βορειοηπειρωτών, οι οποίοι αποτελούν και το παραγωγικότερο στοιχείο έξ αυτών.

Άρκετὲς φορές μέσα στα τελευταία ὀγδόντα χρόνια οί διεθνείς συγκυρίες και η μακροχρόνια παραμέληση ἐκ μέρους τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων τῶν καθηκόντων τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν ἑλληνισμό τῆς Βορείου Ἡπείρου συνετέλεσαν στήν ἐξύφανση αὐτῆς τῆς δυσμενοῦς γιὰ αὐτὸν καταστάσεως. Εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἐπιβεβλημένο, παρὰ τὴν παράλληλη ὑπαρξὴ και ἄλλων πειστικῶν ἔθνικῶν θεμάτων, νὰ δοθεῖ ἡ πρέπουσα προτεραιότητα και στὸ ζήτημα αὐτὸ πρὶν εἶναι πλέον ἀργά.

Οί παραπάνω σκέψεις δὲν περικλείουν καμμιά πρωτοτυπία, ἡ παραδρομὴ τους ὁμως ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν τὴν εὐθύνη τῆς διαχειρήσεως τῆς ἔθνικῆς πολιτικῆς στὸ ζήτημα αὐτὸ θὰ ἀποτελέσει βαρὺ ἱστορικὸ σφάλμα.

ΠΑΙΔΟΚΤΟΝΟΙ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΤΟΝΟΙ

Τὸ τέλος τῆς περασμένης χρονιάς σφραγίσθηκε μετὴ φρικτὴ παιδοκτονία τοῦ ταλαίπωρου ἐκείνου πατέρα πού χάνοντας κυριολεκτικὰ κάθε εἶδος ἀνθρωπιᾶς βίασε και στραγγάλισε τὸ ἐξάχρονο ἀγοράκι του.

Δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τέτοιο βαθμὸ ἀγριότητος πού μόνο σὰν παραφροσύνη θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγηθεῖ.

Γιατί ἂν ἡ θεὰ ἐνὸς ὁποιοῦδήποτε

μικροῦ παιδιοῦ, μετὴ χαριτωμένη του μορφὴ και τὴν ἀθωότητα πού καθρεφτίζεται στὰ μάτια του, εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ γεμίσει τὴν ψυχὴ και τὴν καρδιά μας μετὴ αἰσθήματα τρυφερότητας και ἀγάπης, εἶναι φυσικὸ νὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἢ στοργὴ και ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ δικά μας παιδιά.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδικαιολόγητη ἡ ἀγανάκτηση ὄλων μας γιὰ τὸ ἀπαίσιο αὐτὸ ἐγκλημα. Και τὸ χριστιανικὸ μας καθήκον, βέβαια, εἶναι νὰ ἐπικαλεσθοῦμε τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τόσο γιὰ τὸν ἴδιο ὅσο και περισσότερο γιὰ τὴ δυστυχισμένη οἰκογένειά του. Διερωτῶμαι ὁμως εἶναι, ἄρα γε, ὁ ἐγκληματίας αὐτὸς ὁ μόνος παιδοκτόνος;

Δυστυχῶς, ὅπως εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἐγκυρες στατιστικὲς, 400.000 περίπου ἀμβλώσεις πραγματοποιοῦνται στή χώρα μας κάθε χρόνο.

Δηλαδή 400.000 νόμιμα ἢ και παράνομα ζευγάρια σκοτώνουν τὰ ἀγέννητα παιδιά τους, χωρὶς ἴσως νὰ αἰσθάνονται τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματός τους.

Ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων ἀπὸ τὸν Ἡρώδη ὡχριά μπροστὰ στὸ ἐγκλημα αὐτὸ τῶν «πολιτισμένων κοινωνιῶν» τοῦ τέλους τοῦ 20ου αἰῶνος. Και τὸ ἐγκλημα αὐτὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βαρύτατη εὐθύνη τῶν παιδοκτόνων αὐτῶν γονέων (ἀλλὰ και τῶν συνεργῶν γιατρῶν), ἔχει δυσμενέστατες ἐπιπτώσεις και στὸ δημογραφικὸ πρόβλημα τῆς Χώρας μας.

Πρὸ ἡμερῶν ὁ Ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Ἀμύνης δήλωσε ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μειωθεῖ ἡ διάρκεια τῆς στρατιωτικῆς θητείας, γιατί ὑπάρχει πρόβλημα ὑπογεννητικότητας και τὰ τελευταία χρόνια συνεχῶς μειοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατευσίμων. Ἔτσι δὲ ὑπονομεύεται και ἡ ἀσφάλεια τῆς Χώρας μας και μάλιστα σὲ κρίσιμες γιὰ τὸ Ἔθνος μας ὥρες.

Πέραν ὁμως τῶν παιδοκτόνων ὑπάρχουν και πολλοὶ ψυχοκτόνοι τῶν

γεννημένων παιδιών. "Έχει επισημανθεί και άλλοτε, ή φθοροποιός επίδραση στις ψυχές των παιδιών της ελλείψεως σωστής αγωγής και παιδείας και ιδιαίτερα ή ψυχοφθόρα επίδραση των Μ.Μ.Ε. με τις ακατάλληλες ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές ακόμα και στα λεγόμενα παιδικά προγράμματα.

Πότε άρα γε θα βάλουμε μυαλό;

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΤΑ Μ.Μ.Ε.

"Η έρώτηση προηγούμενου σχολίου μας για τό «πότε θα βάλουμε μυαλό;» άρχισε να παίρνει την απάντησή της.

Πραγματικά, σέ μιá πρόσφατη πρόσκληση των φορέων των Μ.Μ.Ε. από τον άρμόδιο Ύφυπουργό εκφράστηκε έντονη κυβερνητική άνησυχία για τά προγράμματα της τηλεόρασης.

"Από φύλλο της έφημερίδας «Συνταξιούχος» (της 21 - 2 - 1994) διαβάσαμε ότι ό Ύφυπουργός Τύπου άπευθυνόμενος στους εκπροσώπους των Μ.Μ.Ε. είπε:

«Η τηλεοπτική κάλυψη των προσφάτων άποκαλύψεων για τις είδεχθείς άνθρωποκτονίες και τά άλλα έγκλήματα πού φέρεται να έχουν διαπραχθεί με πλαίσιο ή πρόσχημα άποκρυφιστικές τελετές, για την άγρια παιδοκτονία στην Έρμιόνη και για τη βίαιη άντιμετώπιση του κατηγορουμένου από τους συγκρατούμενους του, έθεσαν και πάλι μιá σειρά από κλασικά ζητήματα πού τίθενται κατά καιρούς με όξυ τρόπο, ένω διαρκώς υφέρπουν.

Πρόκειται κατά βάση για τη θέση πού (πρέπει να) κατέχουν τά φαινόμενα της βίας στην τηλεόραση τόσο στις ψυχαγωγικές όσο και στις είδησιογραφικές εκπομπές καθώς και για τά άπολύτως συγγενή προβλήματα της προστα-

σίας της προσωπικότητας του θύματος αλλά και του δράστη και κυρίως του οικογενειακού τους περιβάλλοντος και της σφαιράς του ιδιωτικού άπορρήτου».

Δέν είναι δυνατόν, στα περιορισμένα πλαίσια αυτού του σχολίου, να έκτεθούν όλες οι άξιόλογες άπόψεις πού διατυπώθηκαν για τις δυνατότητες πού έχουν τά όργανα της νομοθετικής και της έκτελεστικής έξουσίας και οι ανεξάρτητες διοικητικές άρχές, όπως τό Έθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης και ή Έθνική Έπιτροπή Ήλεκτρονικών Μέσων Έπικοινωνίας.

Οί διαδικασίες όμως αυτές δέν είναι πάντοτε άποτελεσματικές, ή παραπομπή δέ σέ κανόνες δεοντολογίας άποδεικνύεται άναποτελεσματική γιατί έρχεται σέ αντίθεση με τά οικονομικά κίνητρα άκροαματικότητας και τις προσωπικές άπόψεις των ύπευθύνων των διαφόρων προγραμμάτων. Για τό λόγο αυτό ό άρμόδιος Ύπουργός είπε ότι, στα πλαίσια των άρμοδιοτήτων του, «παρέχει στην ΕΡΤ - Α.Ε. την όδηγία να άντισταθί στον άνταγωνισμό των άκροαματικοτήτων και να λειτουργήσει ύποδειγματικά κατά την τηλεοπτική κάλυψη παρομοίων είδήσεων ή φαινομένων».

"Ας έλπίσουμε ότι ή άνταπόκριση του κ. Ύφυπουργού στην έντονη άνησυχία της Κοινής Γνώμης για τις τηλεοπτικές εκπομπές, θα έχει τον άντίκτυπό της και στα προγράμματα των ιδιωτικών καναλιών. Γιατί στην άντίθετη περίπτωση τον λόγο έχουμε έμεις μειώνοντας την άκροαματικότητά τους.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Πρὸς ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν μας παραθέτουμε στὴν συνέχεια τὸ πρόγραμμα λειτουργίας τῶν ἐξῆς τομέων τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», τῆς ὁποίας τὸ Περιοδικό μας εἶναι ὄργανο.

1. Τομέας νέων ἐπιστημόνων: Ὑπεύθυνος ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Οἰκονομικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Χριστόφορος Διακόπουλος, λειτουργεῖ ἀνὰ δεκαπενθήμερο Κυριακὴ 11 π.μ. στὸ κτίριο Καρύτση 14.

2. Σεμινάριο θετικῶν ἐπιστημῶν: Ὑπεύθυνος ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν κ. Γεώργιος Κοντόπουλος, λειτουργεῖ ἀνὰ δεκαπενθήμερο Σάββατο ἀπόγευμα 6.30 μ.μ. στὸ κτίριο Καρύτση 14.

3. Τομέας ἱατρῶν: Ὑπεύθυνος ὁ ὀφθαλμίατρος κ. Θρασύβουλος Κετσέας, λειτουργεῖ Κυριακὴς πρωΐ 11 π.μ. στὸ κτίριο Καρύτση 14.

4. Κύκλος Νομικῶν: Ὑπεύθυνος ὁ Καθηγητὴς τῆς Νομικῆς κ. Γεώργιος Δασκαρόλης, λειτουργεῖ Δευτέρα ἀπόγευμα ὥρα 8.30 μ.μ. στὸ γραφεῖο τοῦ δικηγόρου κ. Δημητρίου Λιαρομάτη, Βουλῆς 17 Σύνταγμα.

Γιὰ λεπτομερέστερες πληροφορίες στὰ τηλέφωνα:
32.45.169, – 32.27.100

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθῆναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ἴπποκράτους 189, 114 72 Ἀθῆναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 150. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 1500, ἐξωτερικοῦ δολ. 18. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνη κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθῆναι, Ἀπρίλιος 1994

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»
Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» κυκλοφοροῦν:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ
(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Περιλαμβάνει τὴ βιογραφία
τοῦ ποιητοῦ καὶ μελετήματα γιὰ τὸ ἔργο του.

*

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ

Γ' ἔκδοση.

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ.

*

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΡΑΨΩΔΙΑ

Β' ἔκδοση

συμπληρωμένη καὶ διορθωμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ.

Ἐπίσης ἐκυκλοφόρησαν
δύο ἀκόμη Συλλογές τοῦ ἀειμνήστου ποιητοῦ
Στεφάνου Μπολέτση
μὲ τίτλο:

«ΡΑΨΩΔΙΑ» Β' (1947-1949)

«ΡΑΨΩΔΙΑ» Γ' (Κύπρος)

Δύο ποιητικὲς Συλλογές, πὺ συμπληρώνουν τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρύτση 14-105 61 ΑΘΗΝΑ-Τηλ. 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Μόλις έκυκλοφόρησαν:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κεφάλαια από την ιστορία της τέχνης και μάλιστα της έλληνικής, της οποίας οι κλασσικές περίοδοι, αρχαία και βυζαντινή, είναι οι γενέτειρες, κατά μέγα μέρος, των νεωτέρων λογοτεχνιών.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ἐναφορὰ στὶς διάφορες πτυχὲς
τῆς Ἱστορίας, τῆς Θρησκείας, τοῦ ἥθους
καὶ τῆς πολιτισμικῆς κληρονομίᾳς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ

ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἡ γέννηση καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς πολυφωνικῆς
θρησκευτικῆς μουσικῆς στὴν Εὐρώπη.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283